

Verslag Boedapest Excursie AetA

29 september t/m 2 oktober 2016

M.W

Architecten komen uit de Metro, M.W.

Inhoudsopgave

Inleiding

De Donau en de stad

De Donau

Wat raakte mij donderdag?

Metro in Boedapest

Habsburgse invloed in Boedapest

Erick van Egeraat

Stedenbouwkundige observaties

Wat raakte mij vrijdagochtend?

ZSK architecten

Wat raakte mij vrijdagmiddag?

Makovecz en het landschap en de stad Boedapest

Ottomaanse invloed in Boedapest

Bad- en saunacultuur in Boedapest

Joden en Roma in Boedapest

De Hongaren in Europa

Een avond in Boedapest

Zaterdagochtend in Boedapest

Woningbouw en politiek

Grootschalige sloop/nieuwbouw en geleidelijke renovatieaanpak in Boedapest

Jugendstil - Art Nouveau - Stile Liberty - Secession

Wat raakte mij zaterdagmiddag?

Eten en drinken in Boedapest

Wat raakte mij zondag?

Bauhaus in Boedapest

Roeland Dreissen

Joke Vos

Minke Wagenaar

Anne-Lot Haag

Margreet Duinker

Wessel en Anja Reinink

Karel van Kessel

Remko Veenstra

Agnes Evers

Otto van Dijk

Ben Schildwacht

Minke Wagenaar

Eugene Franken

Ieke Frankenmolen

Pieter Stalenhoef

Marie Louise Thissen

Vera Yanovshtchinsky

Erik en Anneke Kooij

Jasper van Zwol

Mechtild Linssen

Francisca Benthem

Juul van Trigt

Ruud Wilmink en Joelma

Hester Wolters

Janfrans van Eerden

Inleiding

Roeland Dreissen

Tijdens de budgettour naar Turnhout vorig jaar april kwam, op de zaterdagavond na het diner, de stad Boedapest ter sprake. Ik vertelde dat ik in juli een weekje naar die stad zou gaan en toen zei Joke (die naast mij zat); “Kan jij daar niet een excursie naartoe organiseren?”, en vervolgens, half grappend; “Kan je in juli al mooi wat voorwerk doen!”. Na een nachtje erover geslapen te hebben, heb ik de dag daarop aan Joke gemeld dat ik het zou doen.

Vervolgens medestanders te vinden, om mee te helpen organiseren. Die vond ik allereerst in Aryan, die bij de aankondiging op de nieuwjaarsbijeenkomst in januari naast mij zat. Ik stootte hem aan en vroeg of hij meeding. Hij reageerde meteen enthousiast en antwoordde op mijn vraag voor deelname aan de organisatie, direct met een volmondig “Ja!”.

Wij waren het er al snel over eens, dat er nóg iemand bij moest, en wel (naast ons, 65+ ers) een jonger iemand. Die vonden wij; (toen nog) nieuwkomer Flip Nieuwpoort was direct bereid zijn medewerking aan het organiseren te verlenen.

Vanaf februari kwamen wij om de 3 weken samen, om alles te bespreken en te regelen. Een voorreis hoefde niet meer, omdat ik er al geweest was. En wij hadden veel aan een boekwerk dat ik van een (door Kas Oosterhuis aan mij geïntroduceerde) Hongaarse architect, Lajos Hartvig, had gekregen. Daarin stonden alle nieuwe en oude interessante projecten in en buiten de stad. Na ook nog wat gegoogled te hebben, kwamen wij tot een groslijst. Die lijst verfijnde zich gedurende het voorbereidingsproces, mede afhankelijk van de daarvoor benodigde tijd en van de mogelijkheid de projecten ook daadwerkelijk binnen te bezoeken (met uitleg van de architect of de gebruiker).

Begin september hadden wij een kennismakingsavond bij Francisca en Jan Benthem gepland, om de reisgids aan alle deelnemers te overhandigen én om het verhaal te horen van onze goed ingewijde gids Emiel Lamers.

Zoals uit de verslagen blijkt, was de reis zelf een succes. Ik wil nog een (transformatie) project eraan toevoegen, dat in die verslagen niet is genoemd, maar zeker de moeite van bezoeken waard was.

plein, M.W.

Frocsterasz voormalig busstation nu bar

Erzsébeth plein, M.O.

Emiel nam ons de eerste middag mee naar het Erzsébeth plein in het centrum van de stad. Het betrof een project aan de rand van dit plein. In 1998 was hier de bouw van een nieuw Nationaal Theater begonnen. Toen later de Fidesh partij aan de macht kwam werd de bouw stilgelegd, en een nieuwe prijsvraag uitgeschreven die gewonnen werd door een groep jonge architecten. De al gebouwde ondergrondse parkeergarage werd getransformeerd tot een bibliotheek met een glazen dak, waarboven een (van onderop dus zichtbare) vijver. Ruime trappen en bordessen zorgde voor een geleidelijke overgang van het straatniveau naar de verdiepte terrassen, grenzend aan de Gődör Klub en aan de voorgenoemde bibliotheek. Daarnaast was even verderop een beoogde bus-terminal omgetoverd tot een 2 verdiepingen hoge strip met horecagelegenheden. Een inspirerend en pragmatisch uitgevoerd transformatieproject!

Erzsébeth plein,

Erzsébeth plein,

De Donau en de stad

Joke Vos

'An der schönen blauen Donau...', wie kent het lied van Johann Strauss niet. De rivier loopt van het Zwarte Woud naar de Zwarte Zee, niks blauw dus. Ze loopt van west naar oost en dat doet geen enkele grote Europese rivier haar na. In Hongarije verandert ze van richting en stroomt ze van noord naar zuid.

De Donau is een slordige 2800 km lang, passeert onderweg tien landen, vormde aan het begin van onze jaartelling de noordoostgrens van het Romeinse Rijk. De route van de Eerste Kruistocht (die van Godfried van Bouillon) liep er in de 11e eeuw langs, de Ottomaanse Turken gingen 3,5 eeuw later de andere kant op tot ze in Wenen werden gestopt en nog vrij recent gaf ze haar naam aan de Donaumonarchie, die we kennen van keizer Franz Jozef met zijn martiale snor en de mooie, vrijgevochten, ongelukkige keizerin Sissi. De dubbelmonarchie werd in 1918 weer opgesplitst en Boedapest, met Wenen tot dat moment helft van de dubbelhoofdstad, hoorde weer alleen bij Hongarije.

De Donau snijdt Boedapest in tweeën. Boeda ligt op de rechteroever (de westkant) met de gerestaureerde burcht als landmark bovenop de 70 m hoge burchtheuvel. Uit de hele stad is ze in volle, gerestaureerde glorie te zien. De eerste burcht dateert al uit de 13e eeuw, toen Pest door de Mongolen vernield werd. De burcht overleefde eeuwen later de Turkse belegering niet en de Habsburgers bouwden op de ruïnes een kleine barokstad en een paleis voor hun keizers. De vesting lag opnieuw in puin na WOII. Een restauratie van meer dan 30 jaar, waarbij nieuwe stijpunten en allerlei hedendaagse voorzieningen met corten staal zijn afgewerkt, is onlangs afgerond. De burcht is nu in gebruik als museum. 's Avonds is het hele complex feeëriek aangelicht. We stonden er 's avonds middenin voor we binnen de vestingmuren van een bijzondere en authentieke Hongaarse maaltijd gingen genieten. Het kabelbaantje, dat de burcht met het niveau van de rivier verbindt, staat inmiddels op de UNESCO werelderfgoed lijst.

De Kettingbrug (in het Hongaars: Széchenyi Lánchíd) was de eerste vaste verbinding van Boeda met Pest. De Donau is hier erg breed, zo'n 300 m. en oorspronkelijk was er alleen een pontjesbrug. In 1849 kon deze stoere ijzeren hangbrug met twee gewelfde stenen pilaren in gebruik worden genomen.

Zicht op parlamentsgebouw

M.O.

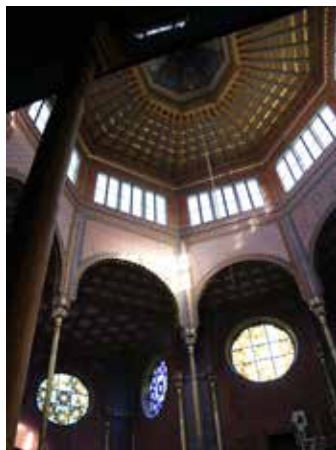
Kettingbrug, 1849

Als eerste marcheerde het Hongaarse Onafhankelijkheidsleger erover heen en 100 jaar later werd de brug weer deel van de Europese geschiedenis, omdat ook zij in 1945 door de Duitsers werd vernietigd.

Pest is veel drukker dan Boeda. Hier ligt het eigenlijke centrum en staan de belangrijkste institutionele gebouwen. Langs de Donau hebben de meeste bouwblokken de schaal van veel Midden-Europese steden. Het honderden meters lange neogotische Parlementsgebouw uit 1885 springt er in maat nogal uit. Evenals het recent gerealiseerde winkelcentrum van Kas Oosterhuis in de vorm van een walvis.

Op beide oevers scheiden drukke verkeerswegen de stad van de rivier. De stad zelf ligt hoger en is daarmee veilig voor het stijgen van het water in extreem natte seizoenen. Omdat de wandelpromenades ook hoger liggen, is er wel zichtcontact op de rivier.

De Donau komt Boedapest aan de noordkant binnen, waar ze rond het smalle Margit eiland spoelt. De langgerekte vorm ontstond uit het aan elkaar verbinden van drie aparte eilanden, waarop een autovrij park is aangelegd met een openluchttheater, watertoren en ruïnes van het klooster, waar prinses Margarethe van Hongarije haar leven aan God moest wijden als dank voor het vertrek van de Turkse Tataren. De geschiedenis is langs de Donau nooit ver weg.

Synagoge Wagner, M.O.

M.W.

De Donau

Minke Wagenaar

Het is de rivier die de stad Budapest definieert. Westelijk, op de rechteroever, liggen vanouds de burchten en legerplaatsen op de uitlopers van het Transdanubisch Middelgebergte. Kelten, Romeinen, Hunnen, Germanen, Avaren, Magyaren, Mongolen, Turken en Habsburgers vestigden zich achtereenvolgens op de heuvels van Óbuda en het iets zuidelijker gelegen Boeda. Vanaf deze heuvels is er nog steeds een goed zicht op de rivier en de oostelijke laagvlakte van het Pannoonse Bekken, waar ooit de poestas lagen. De Romeinen stichtten er in 294 Contra-Aquincum, een bolwerk op de 'vijandelijke' oever - aan de overkant van Aquincum. De grenzen van het Romeinse Rijk, de Limes, waren nooit harde grenzen, maar eerder doorlaatbare zones waarop toezicht was. Nabij hun vestingen ontstonden ongeregelde nederzettingen waar zich de handel en de dienstverlening verzamelde. Zo ook het latere Pest, dat zich pas in de negentiende eeuw eerst goed heeft ontwikkeld tot de huidige hoofdstad. De eeuwenoude tweedeling is echter nooit opgeheven, alle namen en bruggen ten spijt.

Vaksportscentrale, M.O.

Wat raakte mij donderdag?

Anne-Lot Haag

Monument Opstand 1956, M.W.

De Wenen – Boedapest reis in 1983 was mijn eerste A et A excursie. Hein Salomonson (1910-1994) verzorgde het Weense excursiedeel, Alexander Bodon deed dat voor Boedapest. Salomonson had zijn architectenopleiding deels in Wenen gevolgd, waar hij les kreeg van o.a. Josef Hoffmann. Bodon (1906-1993) geboren Hongaar, kwam na WO I, als kind naar Nederland om aan te sterken, bleef 1 ½ jaar, volgde zijn opleiding in Hongarije en kwam in 1929 definitief naar Nederland. Wat ik mij van het Boedapest van toen herinner is met name de Burcht, de Donau, café New York en het restaurant dat, in een neogotische stijl was ingericht door de vader van Bodon, meubelmaker en interieurarchitect. En wat mij bijbleef was dat Bodon aan het eind van de reis zei dat hij zich erop verheugde weer achter zijn tekentafel te kunnen kruipen. Hij was nog steeds met de RAI bezig.

Na 33 jaar weer in Boedapest; wat me vooral raakt deze eerste middag in Pest is de grootstedse allure van de stad. Een bebouwing overwegend in 4 tot 7 lagen met kap, van een architectonische rijkdom die wij in Nederland niet kennen maar die je in alle grote steden van Europa tegenkomt. Er zijn ook voortdurend associaties met die andere steden, ik hoor regelmatig: het lijkt wel Berlijn, Barcelona, Kopenhagen, het Parijs van Haussmann, etc. De bebouwing dateert hier in zijn huidige verschijningsvorm dan ook voornamelijk uit de 2e helft van de 19e en het begin van de 20e eeuw, d.w.z. uit de bloeitijd die Pest meemaakte tijdens de dubbelmonarchie (1867-1914/18). Toen was Pest naast Wenen de belangrijkste stad van het Habsburgse rijk. Er was een rijk Joods leven, met prachtige synagogen, waar in 1944 abrupt een eind aan kwam. Dankzij de Sovjettijd waarin weliswaar amper onderhoud gepleegd werd, maar ook zelden iets werd gesloopt, bleef de stad bewaard. En behalve de Vakbondscentrale zien we deze eerste middag amper gebouwen die aan de Sovjettijd herinneren. Er is al heel veel opgeknapt, gerestaureerd en gemoderniseerd, maar sommige straten doen nog denken aan het Parijs van de jaren '60/'70. Szimpla Kert de eerste invulling van een binnenhof, inmiddels zijn er meer, is een Kopenhaags Christiania in het klein. Al met al een heel erg Europese stad. Nu maar hopen dat de bevolking en de Hongaarse politiek Europa ook blijft omarmen.

Metro in Boedapest

Margreet Duinker

Dat lieve M1 metrolijntje werd in 1896, het jaar van het 1000-jarig bestaan van het Koninkrijk Hongarije, feestelijk geopend. De lijn heet dan ook "Millenniumi Földalatti Vasút" ofwel millenium-metro. Het is weliswaar de oudste metro van het vaste land, maar de eerste metro in Londen reed wel ruim 30 jaar eerder.

De tunnels zijn zeer krap omdat deze tussen het straatoppervlak en de aanwezige riolering zijn aangelegd. De bovenkant van het tunneldak ligt nauwelijks 20 cm onder straat-niveau. Het oude lijntje heeft 11 stations op slechts 5 kilometer! De stations en de metrostellen waren 30 jaar geleden in een deplorabele staat. De treinen reden rochelend en roestend door lekkende tunnelbuizen. De lijn is in de jaren 80 gerenoveerd waarbij de oude stations zijn teruggebracht in hun oorspronkelijke staat. Het ziet er uit als een museumlijntje, maar fraai is het wel.

Bijna 75 jaar lang was dit de enige metrolijn van Boedapest, pas in 1970 kwam er een nieuwe, tweede lijn bij.

Reizen met de "zöld metró" ofwel groene metro is een opmerkelijke architectonische belevenis. Al sinds de jaren 70 droomde Boedapest van deze mooie, moderne metrolijn. Uiteindelijk is de M4 in 2014 geopend. De tien stations zijn door verschillende architecten ontworpen en hebben elk een geheel eigen sfeer. De stations liggen tot 31 meter onder het maaiveld. Zeer fraai is het betonraster van de plafonds dat kriskras over ons heen lijkt gestort als de stokken van mikado (het spel schijnt afkomstig te zijn uit Hongarije).

Hierdoor zijn grote overspanningen mogelijk en kunnen kolommen vermeden worden. Volgens de architecten representeert dat betonraster het chaotische verkeer dat kriskras door bovengronds Boedapest rijdt. Aan verlichting en bewegwijzering is veel aandacht besteed. Waar mogelijk wordt daglicht binnengelaten in de stations.

De totale investering is 450 miljard HUF ofwel 1,5 miljard euro, 40% hiervan is betaald door Europa, 40% door de Hongaarse overheid en 20% door de stad.

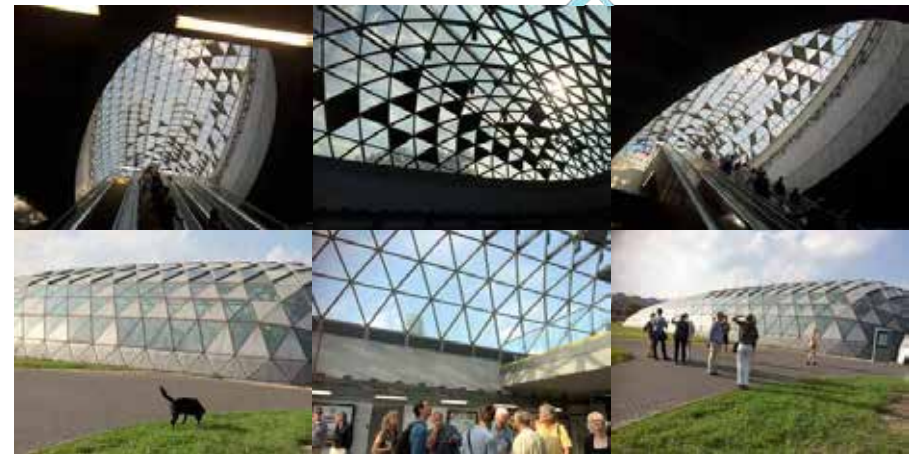

Metro lijn 1 Kodály Körönd, M.D.

Kalvin tér en Fővám tér, M.D.

Bikas Park, M.D.

Szent Gellert , M.D.

Lijn	Openstelling	Lengte	Stations
M1	1896	5 km	11
M2	1970	10 km	11
M3	1976	18 km	20
M4	2014	7,4 km	10

Erick van Egeraat

Karel van Kessel

Ik begin dit stukje met een citaat van Silvia Witteman uit de Volkskrant van dinsdag 11 oktober naar aanleiding van haar bezoek aan Boedapest. Zij bekijkt vooral de “menselijke” kant van de stad en is vooral verbaasd over de mensen die zij tegenkomt.

“Om me er van te vergewissen dat Hongaren een volkje van zwart besnorde, driftig viool spelende goulash-eters vormen, was ik naar Boedapest gereisd, waar een en ander niet waar bleek. Boedapesters zijn mensen zoals u en ik”

Dat was ook het eerste dat mij opviel: de meeste mensen zijn erg rustig en automobilisten wachten zelfs geduldig wanneer een groep Nederlandse toeristen plotseling de straat oversteekt!

Boedapest is een stad van tegenstellingen. Enerzijds de oudste metro op het vasteland van Europa uit 1896, met prachtige oude, maar ook (prachtige) nieuwe metrostations, soms 30 meter onder de grond. Oude rijtuigen, naast (soms) onbemande nieuwe rijtuigen!

Het meest wonderlijk gebouw vond ik het organische ensemble op de campus van de universiteit in Piliscsaba, ontworpen door Imre Makovecz in 2001.

Een totaal ander en tegengesteld gebouw is natuurlijk het modernistische gebouw van de Vakbondscentrale uit 1949. (Headquarters of the National Association of Hungarian Constructionworkers). Tussen 1999 en 2001 is dit gebouw gerenoveerd door Erick van Egeraat, die daar tot 2009 ook een bureau had.

In 2011 is het gebouw wederom gerenoveerd en thans in gebruik als kantoorgebouw onder de naam Liget Center.

E.v.E. had in 1997 al zijn eerste ontwerp gemaakt in Boedapest voor ING: een organische glazen dakopbouw, een van z'n eerste hoogstandjes na zijn Mecanoo-tijd!

Later (in 2004) is zijn ontwerp voor een nieuw ING-gebouw gerealiseerd. Vooral de bijzondere gevel van stroken van steen, metaal en glas is opvallend!

ING, van Egeraat, M.W.

ING, van Egeraat, M.W.

Deak palace, van Egeraat, M.O.

Het gebouw deed me trouwens qua stijl denken aan een woongebouw van dezelfde architect in het voormalige havengebied van Hamburg!

Samenvattend: het was een indrukwekkende reis, nog nooit heb ik in zo'n korte tijd zoveel gezien, het aantal te bezoeken objecten leek schier eindeloos! Toch jammer, dat ik niet een van de enorme badhuizen van binnen heb gezien.

Het schijnt dat oude mannen daar staand in het water schaken op een drijvend schaakbord!

Ik dank iedereen voor zijn of haar sympathieke gezelschap en vooral natuurlijk onze onvolprezen gids: Emiel!

Habsburgse invloed in Boedapest

Wessel en Anja Reinink

Tijdens onze excursie hebben wij vele kilometers gewandeld langs de straten van Pest. Indruk maken de grote hoogte van de panden en de rijke en vaak zware ornamenten aan de gevels. Het straatprofiel is daarmee monumentaal. Je raakt onder de indruk van de enorme energie, de doorzettende wil van degenen die dit negentiende- en vroeg twintigste-eeuwse stadsbeeld hebben gecreëerd.

Is hier sprake van 'Habsburgse invloed', het onderwerp voor dit verslagdeel van de AetA-excursie? Bedoeld is natuurlijk niet een veronderstelde invloed van de middeleeuwse burcht Habsburg in het noorden van Zwitserland (de oorsprong van het gelijknamige geslacht), maar de dominante stedenbouw en architectuur uit de tweede helft van de negentiende eeuw in Wenen.

Hongarije genoot vanaf de creatie van de Dubbelmonarchie een relatieve zelfstandigheid. En daarbinnen had Boedapest – evenals Wenen trouwens – een robuuste bestuursmacht. Dat was noodzakelijk omdat bij de economische groei en dientengevolge rijzende behoefte aan en vraag naar woonruimte planologisch en stedenbouwkundig een sterke regie nodig werd.

Dit zijn in elk geval overeenkomstige ontwikkelingen in het Habsburgse Wenen en de laat-negentiende- en vroeg twintigste-eeuwse Boedapest (en daarbinnen met name Pest). De opkomende bourgeoisie vond het aantrekkelijk om – al was het maar voor één of meerdere verdiepingen – in een groot pand met paleisachtige allure te wonen. Deze woonvorm in verdiepingen die via een gemeenschappelijk trappenhuis (en later ook lift) bereikbaar is, is in beide steden overeenkomstig.

Toch lijkt het erop dat Boedapest wat dit betreft meer overeenkomsten heeft met het Parijs van Hausmann, met zijn aanéengesloten gevelwanden. (In Wenen is meer gedacht aan grote woongebouwen met meerdere binnenplaatsen die op zichzelf een straatblok vormen.) Ook zagen we dat de verkavelingen – zie de ruïnecafés! – een enorme diepte hebben.

Overigens is opvallend dat in Pest een aantal brede en recht doorlopend avenues zijn (Andrassy, Rákóczi, Bajcsy-Zsilinsky onder andere), die, zoals in Parijs een militair-strategische bedoeling lijken te hebben. 1848 was immers een revolutiejaar dat vers in het geheugen lag.

Hősök tere

Opara, Andrassy ut

Liszt Ferenc Akadémia

Bajcsy-Zsilinsky ut

Op enkele plaatsen , met name rondom het Parlementsgebouw, komen associaties met de Wiener Ringstrasse naar voren. Waarschijnlijk is hier een vrij groot areaal vrijgemaakt om het Parlementsgebouw en andere openbare gebouwen (onder andere het Etnografisch Museum) tot hun recht te laten komen. Maar in Wenen was die grote ruimte van het glacis, dat eeuwenlang onbebouwd had moeten blijven, een gegeven dat een monumentale ruimte bood voor grootschalige openbare gebouwen. In Pest daarentegen vergrootte men – net als in Parijs – de stad door steeds opschuivend nieuwe stadsverdedigingen aan te leggen. De tracés hiervan, zo zagen we, resulteerden in de huidige boulevards (Károli, Erzsébet en andere).

Maar hier daar hebben we gezien dat de Hongaren onder de Habsburgse Dubbelmonarchie niet naar Wenen of Parijs hebben gekeken en zich hebben geconcentreerd op een beeld dat zij van hun eigen geschiedenis wilden vormen. De bonte kleurigheid en de loodzware symboliek van het interieur van de Liszt Ferenc Akademië (1903-1906) is daar een treffend voorbeeld van.

Een verdere conclusie die onze impressie ingaf was dat Boedapest een nog grootstedelijker karakter heeft dan Wenen. En in ons eigen land is zo'n grootse stad ondenkbaar.

Stedenbouwkundige observaties

Remko Veenstra

Hoe zat het ook al weer

Uit het Keizerrijk Oostenrijk ontstond bij het Oostenrijks-Hongaarse verdrag van 1867 de monarchie Oostenrijk-Hongarije. Het compromis van de Dubbelmonarchie kwam uit de koker van de keizer Franz-Jozef, die zich hiertoe genoodzaakt zag. De nieuwe staatsstructuur had veel weg van een moderne federatieve staat: Hongarije had een eigen regering, maar geen eigen buitenlandse beleid, leger of marine. Het compromis bracht stabiliteit wat een snelle economische groei in deze regio mogelijk maakte. Dit leidde ondermeer tot een grote toevloed van buitenlands kapitaal, vooral uit Wenen en Berlijn. De Hongaarse adel verdiende goed aan de export van graan. De komst van de stoommachine leidde tot de bouw van een groot aantal met stoom aangedreven molens en een groeiende export van het, veel winstgevendere, meel. Het geld werd ondermeer gebruikt voor de aanleg van een fijnmazig net aan spoorwegen en dankzij een hoogontwikkelde elektrische industrie was Hongarije het eerste land dat lokale elektriciteitscentrales tot een nationaal net aan elkaar wist te sluiten.

Oostenrijk-Hongarije was rond 1900, na Rusland, het grootste land in Europa en speelde een belangrijke rol in Europa. In 1910 had het land ruim 51 miljoen inwoners en als hoofdsteden Wenen en Boedapest.

Lang heeft dit alles niet geduurd. Als een van de verliezers van de Eerste Wereldoorlog werd Oostenrijk-Hongarije in 1918 door de overwinnaars, de geallieerden, in kleinere gebieden opgedeeld.

De mensen

In het huidige Hongarije wonen bijna 9.940.000 mensen (2013). Hongarije 'krimpt', het inwonersaantal is de laatste decennia behoorlijk gedaald (in 2011 had Hongarije nog 9.982.000 en in 1980 zelfs nog 10.700.000 inwoners). Het geboortecijfer in het land is gemiddeld, maar het sterftecijfer vrij hoog. De levensverwachting voor mannen is 69 jaar en voor vrouwen 77 jaar. Dit zijn lage getallen vergeleken met andere Europese landen.

Metropool Boedapest

Boedapest, gelegen aan weerszijden van de Donau, telt ca. 1,7 miljoen inwoners en is de grootste stad van Hongarije. Verder is de stad de zevende stad qua bevolking in de Europese Unie. Boedapest is ontstaan, in 1873, uit de vereniging van drie steden – Oboeda (het oude Boeda), Boeda (op de

westelijke oever) en Pest (op de oostelijke oever). Vóór 1873 noemde men de steden gezamenlijk Pest-Boeda.

De stad bevond zich omstreeks 1900 op het hoogtepunt van zijn ontwikkeling. Aan het eind van de negentiende eeuw groeide de stad in een razend tempo. Tijdens deze "gouden eeuw" verdubbelde het aantal gebouwen en verdrievoudigde het aantal inwoners, van 280.000 naar 933.000 inwoners. Dit ging niet zonder problemen. Al in de achttiende eeuw was buiten de stadsmuren van Pest een nieuwe wijk ontstaan met handwerkslieden die werkplaatsen opzetten in wat tot dan toe landbouwland en boomgaarden waren. Het was een ongecontroleerde ontwikkeling en de stad miste de nodige structuur. De openbare diensten, het openbaar vervoer en de stadsplanning waren geheel niet berekend op de snelle groei.

Daarom werd in 1870 besloten tot de oprichting van een speciale Hoofdstedelijke Raad van Openbare Werken onder leiding van baron Frigyes Podmaniczky, die de grondslagen legde voor de nieuwe stadsontwikkeling. De raad schreef in 1871 een internationale prijsvraag uit en koos op basis van de inzendingen voor de ontwikkeling van een drietal ringwegen, naar Weens voorbeeld. Daarnaast zou het bestaande stelsel van radiaalstraten verder worden uitgewerkt, ondermeer met een vijfde radiaalstraat van het centrum naar het nieuw te ontwikkelen Stadspark, de 2,5 kilometer lange Sugár út (Boulevard of ook wel Radiaalstraat), tegenwoordig Andrassy út.

Andrassy út

De eerste ideeën voor de aanleg van een straat als de Andrassy út waren al ouder. Het was Lajos Kossuth, de latere leider van de revolutie van 1848, die in 1841 voor het eerst het idee opperde voor de aanleg van een promenade, dwars door de buitenwijk Terézváros (Theresastad). Maar pas in 1872 kreeg de straat, geïnspireerd op de stedenbouwkundige ideeën van de voor de herstructurering van Parijs verantwoordelijke Franse architect baron Georges-Eugène Haussmann, zijn beslag. En hoewel de boulevard Champs-Élysées model stond voor de Andrassy út, werd de Hongaarse navolger veel bescheidener van opzet.

Het aanvankelijke plan om een brede hoofdweg te bouwen met daarnaast twee bermen en nog twee zijstroken werd alleen in het laatste deel van de boulevard uitgevoerd. Voor de bouw van de pronkstraat, die zo'n veertien jaar in beslag nam, moesten in totaal 219 éénverdiepinghuizen wijken

ten behoeve van de bouw van 131 appartementencomplexen. Voor de voormalige bewoners was in de nieuwe straat geen plaats: de Andrassy út was van meet af aan bestemd voor de zeer welgestelden. Om die reden werd in de straat ook geen openbaar vervoer toegelaten.

De Andrassy ut vormt het modelvoorbeeld voor de stedenbouwkundige veranderingen in de stad. In 1870 werd vastgelegd dat er in het centrum een kaarsrechte pronkstraat zou worden aangelegd. Twee jaar later begon men met de daadwerkelijke uitvoering en in 1886 was de straat klaar. De Andrassy ut bestaat uit drie delen van elk een kilometer lang.

Tot aan het Oktogon tér staan hoge huizen met enkele aaneengesloten verdiepingen en kantoren. Aan de zijkanten van het winkelcentrum de Allee bevinden zich indrukwekkende bomen met takken hoog in de lucht. Vanaf het Oktogon tér loopt de 34 meter brede straat uit tot 45 meter met een tweede rij bomen en een extra rijbaan.

Podmaniczky, bijnaam 'de geruite baron', was een sleutelfiguur in deze ontwikkeling. Hij was verantwoordelijk voor de belangrijkste stadsuitbreidingprojecten van die jaren (waaronder de bouw van de Andrassy út), voor de aanleg van het waterleidingssysteem, de oprichting van de markthallen en het bestraten van de grotendeels ongeplaveide wegen in de stad.

De Andrassy út staat sinds enkele jaren in zijn geheel op de Werelderfgoedlijst van Unesco als uniek voorbeeld 'van harmonieuze interactie tussen parkland en modern urbaan gebied'. De lange, kaarsrechte straat, die eindigt op het Plein van de Helden, was het pronkstuk van de snelle stadsontwikkeling die Boedapest als gevolg van de snelle economische ontwikkeling in de tweede helft van de negentiende eeuw doormaakte.

In de afgelopen jaren is Andrassy ut steeds chiquer geworden, dankzij het aantrekken van een aantal van toon aangevende designmerken (Gucci, Armani, Roberto Cavalli, Louis Vuitton, Dolce & Gabbana) en een combinatie van fijne cafés en restaurants (Muvesz, Lukács, Callas en Goa).

Openbaar vervoer

Boedapest kent een zeer uitgebreid netwerk van openbaar vervoer met vier metrolijnen, vier lijnen zogenaamde "voorstadtreinen" (HÉV), tientallen tram- en stadsbuslijnen en veertien trolleybuslijnen.

Het nachtbusnet is groots opgezet: bussen rijden zeven dagen per week heel de nacht door om het halfuur, tot ver in de omgeving, tramlijn 6 rijdt 24/7. Voor het bezoeken van de heuvels van Boeda zijn er nog een tandradbaan, een stoeltjeslift, een kabeltrein en een kinderspoorlijn.

De oudste lijn van de metro van Boedapest loopt onder de Andrassyboulevard, het Heldenplein en het Stadspark tot aan de Hungária körút. Deze lijn werd aangelegd in 1896 (tot aan het Stadspark) en was de eerste metro op het Europese vasteland. Alleen de subway in London reed eerder dan de Földalatti, de huidige metro.

In de jaren 1970 werden een oost-westverbinding (rode metro, lijn 2) en een noord-zuidverbinding (blauwe metro, lijn 3) aangelegd. In 2014 is de groene metro (lijn 4) in gebruik genomen, die net als lijn 2 Boeda en Pest met elkaar verbindt.

Boedapest kent een aantal belangrijke spoorwegstations, waarvan Budapest-Keleti en Budapest-Nyugati van de hand van Gustave Eiffel zijn. Ook Déli pályaudvar is erg belangrijk. Letterlijk vertaald zijn dit respectievelijk het Oost-, West- en Zuidstation, wat niet wegneemt dat het Zuidstation westelijker ligt dan het Weststation.

Bouwstijlen

De gebouwen vertoonden in de "gouden eeuw" twee stijlen: het historicisme en de art nouveau, of beter een afsplitsing van de art nouveau. Naast deze twee stijlen zijn in de stad ook lokale aanpassingen te zien van stromingen die in andere Europese landen waren ontstaan. De Weense Sezession, de Duitse Jugendstil, de Belgisch en Franse art nouveau en de Engelse en Finse architectuur zijn allemaal aanwezig in de gebouwen van rond de eeuwwisseling. Béla Lajta trad aanvankelijk in het voetspoor van Lechner maar koos nadien voor de Egyptische kunst om uiteindelijk bij de moderne architectuur te belanden. Aladár Arkay volgde min of meer dezelfde weg. István Medgyaszay ontwikkelde een eigen stijl die verschilde van die van Lechner.

Gebouwen met een klassieke, Midden-Europese nostalgische, uitstraling zijn cultuurtempels als de Staatsopera, de Franz-Liszt-Muziekacademie, maar ook de vele koffiehuisen. De Staatsopera geldt als een van de mooiste operagebouwen ter wereld.

Wijk 8 - Josefstad

De wijk VIII is veel meer dan alleen armoede. De wijk is in het hart van iedere Hongaar gegrift dankzij het Hongaarse kinderboek, de Jongens van de Paulstraat (Pál utcai Fiúk) van Ferenc Molnár. Het is niet alleen het meest geliefde en gelezen boek van Hongarije, maar ook het meest vertaalde Hongaarse boek. In totaal is het boek vijf keer verfilmd, de eerste keer in 1929, de laatste keer in 2003. In Józsefváros is het sowieso de moeite waarde om er te zijn en een wandeling te maken. Naast het Nationaal Museum, de belangrijke Kerepesi begraafplaats (sinds 1847), een paar mooie universiteiten zijn er veel gezellige barretjes.

bronnen:

<http://www.wikikids.nl>

<https://nl.wikipedia.org>

<http://www.dewijdewereld.net/reizen/stedentrip-boedapest.htm>

<http://hongarije.nlambassade.org/you-and-country/zaken-doen-in-hongarije/de-hongaarse-economie.html> <http://www.artnouveau-net.eu/Steden/AE/Boedapest/tabid/1152/language/nl-BE/Default.aspx>

https://books.google.nl/books?id=_=onepage&q=bouwhoogte%20boedapest&f=false

<https://www.waytostay.com/nl/stadsgids-boedapest/informatie-wijken/viii-jozsefvaros/>

Synagoge Wagner, M.O.

Wat raakte mij vrijdagochtend?

Agnes Evers

Een mooi werkwoord “raken” waarover een filosofische verhandeling op te zetten is maar dat ik in geestelijke zin gebruik. En dan beperkt tot die aspecten die mij opvielen zonder daar een waardeoordeel over uit te spreken. Daarnaast een aspect waar ik mij aan ergerde en een aspect dat mijn verwachting overtrof. Deze laatste twee hebben mij op een merkwaardige wijze ontroerd.

Om verschillende redenen vind ik het Raadhuis van Budaörs een interessant gebouw. Ten eerste vanwege, hoewel niet echt zichtbaar, de combinatie van communistisch Hongarije en het Hongarije van deze tijd die terug te vinden is in het gebouw. Democratisch durf ik het niet echt te noemen. Ten tweede vanwege de interessante overgang, door middel van het gebouw, van verkeersplein naar het glooiende tuinpark dat uitziet op de bergen. Ten derde de situering van het stadhuis aan het verkeersplein op zo'n wijze dat het Stadhuis daar niet onder lijdt. Een goede rondleiding van de architect Zsolt Zsuffa droeg bij aan het beleven van het gebouw. Misschien het enige gebouw tijdens de excursie waar we zo veel tijd voor konden nemen om het te bekijken.

Minder tijd was er om de ook door hem, als partner in het bureau ZSK architecten, ontworpen privé woning te bezichtigen. De eigenaresse/opdrachtgeefster schuwde het niet om de hele groep te ontvangen die zich binnen een mum van tijd door de hele woning, in de tuin en op het terras verspreidde.

Een strak gebouw met gemetselde travertin tegels uit de bergen. Doordat het niet glad gemetseld was krijgt het licht een rol. Met aan de zijkant van de woning een trap van parterre tot dakterras zodat het terras direct bereikbaar is en halverwege de trap de toegang tot de woning. De woning nodigde in het geheel niet uit tot de inrichting die wij daar aantroffen. Een onverklaarbare combinatie. Ik begrijp niet hoe je zo'n woning kan laten bouwen en het dan zo inrichten. Het toppunt voor mij was de wonderlijke combinatie van planten op het terras waar op de potten nog de prijsstickers zaten.

Deze ochtend zag ik voor het eerst de Donau. De Oostgrens van Europa waarover Claudio Magris het schitterende boek heeft geschreven: DONAU, een ontdekkingsreis door de beschaving van Midden-Europa en de crisis van onze tijd.

Dak van ING, A.E

Raadhuis Budaörs, ZSK, M.W

ZSK Architecten

Otto van Dijk

VOORAF.

De tweede dag 30-09-2016 van de A et A- excursie was gepland om met de bus projecten ten westen van Boedapest te bezoeken. De dag begon met het bezoek aan twee projecten in Budaörs van ZSK-architecten, waar het gezelschap gastvrij ontvangen werd door de architect: Laszlo Kalmar een van de oprichters van het genoemde bureau, die de beide projecten op een uiterst aangename en ontspannen wijze toelichtte. De twee bezochte projecten zijn: Het raadhuis in Budaörs uit 2005 en een vakantiehuis PADAR eveneens in Budaörs uit 2006. Bijzonder is dat deze beide interessante en ingetogen projecten reeds in de eerste vijf à zes jaar van hun bureau-bestaan zijn gerealiseerd, het boek "five years" van ZSK geeft aan dat beide projecten in samenwerking tussen beide oprichters zijn ontworpen. De tweede dag begon met twee projecten met inhoudelijk zeer integrale architectuur, na die aanvang kon deze dag al niet meer stuk, ondanks het feit dat we daarna nog enkele projecten van Imre Makovecz gingen bezoeken

ZSK-architectuurstudio OPGERICHT IN 2000.

Het bureau ZSK-architecten gevestigd in Boedapest is in 2000 opgericht door de twee architecten: Laszlo Kalmar (1968) en Zsolt Zsuffa (1972). De naam van het bureau is: Zsuffa es Kalmar Epitesz Muterem, afgekort ZSK. In Hongarije is de ZS samen één letter. De letters ZS en K zijn dus de afkortingen van de beide oprichters. 'Epitesz' betekent in het Hongaars 'architect' en 'muterem' betekent in het Hongaars: studio. Dus de bureaunaam in het Nederlands is: 'ZSK architectuurstudio'.

Beiden hebben, in de jaren negentig, architectuur gestudeerd op het Miklos college of Polytechnics, faculteit architectuur in Boedapest. Daarna hebben beiden na een aantal andere architectuuropleidingen en stages, van 1998 tot 2000 hun architectenopleiding afgerond op de Hongaarse Masterschool of Architects- association. Ze hebben elkaar dus leren kennen tijdens de architectuur-opleidingen en zijn na hun opleidingen samen een bureau gestart in het Buda-gedeelte van Boedapest (dichtbij de citadel).

Naast de twee oprichters heeft het bureau op dit moment nog drie meewerkende architecten en, bij de uitvoering van werken, aangevuld met medewerkers die, onder leiding van de architecten, de uitwerking ter hand nemen. De architecten blijven bij alle fasen van het gehele proces betrokken en verantwoordelijk voor alles. Bij diverse prijsvragen werken zij projectmatig ook samen met andere architecten die niet tot het bureau behoren.

CRISIS

Zoals ook in Nederland is Hongarije vanaf 2008 eveneens getroffen door een crisis. Architectuurstudio ZSK heeft dit natuurlijk ook ondervonden. Een van hun grootste opdrachten het: Centre of Air Navigation- te Boedapest van 10.500 m2, waarvoor zij de eerste prijs hadden gewonnen, is vanwege de crisis opnieuw ontworpen, maar uiteindelijk wel uitgevoerd. Er volgde in Hongarije net als in Nederland, ook voor ZSK vele 'arme jaren'. In deze jaren werden er minder woningen in Hongarije gebouwd dan tijdens de gehele tweede wereldoorlog. Prijzenswaardig is dat de architectuurstudio in de magere jaren aan veel prijsvragen en competities heeft deelgenomen. Er zijn op dit moment bij ZSK meer opdrachten en projecten in voorbereiding, Laszlo Kalmar typeerde dit als volgt: " If a fishingboat services the storm in the port, after it catch more fish". Tot nu toe werkt de architectuurstudio alleen in Hongarije maar zij ambiëren eveneens het werken aan ambitieuze opdrachten in andere landen, tot nu toe is dit er niet van gekomen.

ZSK, M.W

ARCHITECTUURKLIMAAT IN HONGARIJE

Hoewel Hongarije een klein land is, heeft het (voor zover ik kon nagaan) een interessant architectuurklimaat. Hongarije bezit relatief veel architectuurbladen, plm. 8 stuks. Daarnaast schrijven de buitenlandse bladen A10 en Piranesi over Hongaarse architectuur.

In 2000 hebben een media-artiest (Erika Katalina Parztor) en een architect (Mihaly Vargha) samen de grote architectuurwebsite : www.Epiteszforum.hu in Hongarije opgericht. Hierin is dit jaar van Laszlo Kalmar een verzameling van 46 projecten gepubliceerd.

In 2006 is het centrum voor eigentijdse architectuur KEK opgericht: ww.kek.org.hu Enige tijd had dit instituut geen pan, maar dat weerhoudt hun werkzaamheden niet door rondreizende tentoonstellingen etc. te organiseren. Op dit moment heeft KEK weer een fysieke locatie in het stadsdeel Buda.

In 2009 is het nieuwe architectuur-centrum Fuga opgericht door de architectenkamer in Boedapest.

Daarnaast bezit Hongarije diverse architectuuropleidingen en 6 universiteiten waaronder die van Boedapest en Pésc waar architectuuronderwijs wordt gedoceerd. Kortom er is sprake van een enerverend architectuurklimaat waarin eveneens jonge bureaus, zoals ZSK, kunnen gedijen.

OPDRACHTENPAKKET EN WERKWIJZE ZSK- architectuurstudio.

De architectenstudio ZSK werkt aan opdrachten in alle schaalniveaus: van woonhuizen, kantoren, wijnhuizen en hotels tot herbestemmingen. Veel opdrachten worden verworven na het winnen van een prijsvraag . Bij alle projecten vindt er een intensieve verdiepende studie plaats naar de genius loci van de plek en de wensen van de opdrachtgever. Van alle projecten worden binnen het bureau heldere gedetailleerde maquettes gebouwd.

De Hongaarse 'architectuur -roots ' waar Laszlo Kalmar in een mailcontact aan refereert zijn:

Het modernisme zoals dat ook in ander landen zijn 'roots' heeft.

Mogelijk heeft het modernisme in Japan en Zwitserland 'diepere roots' dan in andere landen. Het regionalisme met haar simpelheid en complexiteit en daarmee verwant het: 'minimalisme'. Zij zijn geïnteresseerd in de 'andere modern' tussen de beide oorlogen in Hongarije. Maar natuurlijk leven zij in de 21e eeuw. En zij refereren gaarne aan het werk van de volgende buitenlandse architecten: Dom van der Laan, Rudolf Schwarz en Peter Zumthor. De werkwijze van ZSK bij het werken aan de opdrachten gaat

geheel uit van: De context van de situatie , de 'genius loci'. Zij zetten zich volledig in om de projecten sterk te verweven met de locatie.

De wensen van de opdrachtgever. En zoals die er al is, een 'bepaald handschrift'. Sommige woonhuizen van ZSK architectuurstudio kunnen worden gezien als onderdeel van dit regionalisme. Maar met name de eerste projecten van dit bureau zijn als sterk minimalistisch te zien. Een minimalisme dat minder strikt en sober is dan het minimalisme van bv : Tadao Ando, Peter Zumthor en John Pawson.

PRIJZEN ZSK-architectuurstudio.

ZSK is terecht trots dat zij vanaf de start van het bureau aan meer dan 20 nationale en internationale prijsvragen/competities hebben deelgenomen. Met enig trots vertelt Laszlo dat zij altijd een prijs hebben ontvangen of minimaal een eervolle vermelding.

De belangrijkste te vermelden prijzen zijn:

- 2012 Gevel van het jaar award 2011 voor een appartementengebouw .
- 2012 Speciale prijs van de Architecten-kamer voor het gemeentehuis in Budaörs.
- 2013 Huis van het jaar award 2013 voor woonhuis Boedapest III (nog niet gerealiseerd)
- 2013 Speciale 15e Real Estate award voor het centrum van Air-navigatie te Boedapest 2013.
- 2015 Boedapest architecten-kamer award of excellence voor het centrum van Air-navigatie te Boedapest 2015.
- 2016 Tweede prijs creatie and excellence award 2016 voor een appartementencomplex in Boedapest .

PUBLICATIES ZSK-architectuurstudio.

Van de architectuurstudio worden regelmatig projecten gepubliceerd. Van het bezochte woonhuis heeft er een publicatie in: A10 -2007 01-02 plaatsgevonden. Van het bezochte gemeentehuis in Budaörs heeft er een publicatie plaatsgevonden in A10-8.

Van Laszlo Kalmar is een recente publicatie verschenen op de grootste architectuur-website in Hongarije: "Epiteszforum" waarin 46 items worden gepubliceerd. Sommige daarvan zijn prijsvragen/competities en plannen in voorbereiding, en publicaties over de huizen van ZSK, maar er staan ook essays over architectuur in.

RAADHUIS IN BUDAÖRS 2005

Het project betreft een uitbreiding aan een bestaand gebouw in een niet enerverende omgeving, aan de kruising van twee wegen, gelegen op een berghelling ten westen van Boedapest, in de new-town Budaörs (met ca. 30.000 inwoners). Alleen door het winnen van de nationale prijsvraag met plm. 40 ingediende plannen, en een moedig stadsbestuur en haar stedenbouwkundige, is op deze plek van genoemd architectenbureau, dit raadhuis met een voor de locatie ongewone typologie er gekomen.

De bus stopte op een juiste plek, het gezelschap moest door de gekozen stopplaats, tegen de heuvel oplopen en we ervoeren een 'uplook' van het gebouw en dat direct naast en achter het gebouw een heus bergmassief opdoemde. Een bergmassief dat een voortzetting is van het bergmassief van de Buda-zijde in Budapest. Het gebouw manifesteerde zich op geen enkele wijze als een traditioneel kantoorgebouw terwijl we op de hoogte waren dat we een raadhuis gingen bezoeken. Het gebouw dat we benaderden, stond 'verheven' op een heuvel direct aan een rotonde en was in de rooilijnen voorzien van een hoeveelheid kolommen/schijven met verschillende dieptematen met daarop een 'balkconstructie'. Ik vroeg mij af, of we de eigentijdse "Akropolis van Budapest/cq Budaörs" benaderden? De architecten hebben zelf een metafoor aangaande het gebouwwontwerp gebruikt: een van een berg afrollende 'kunstmatige zandkleurige rots'.

Het gebouw had door het van 'onderaf' benaderen en ervaren, bovenaan de rechterzijde een de hoek omlopende transparantie, omdat we door de kolommen/schijven heen de lucht zagen. We ervoeren een in de lucht begrensd rechthoekig lijkend vlak, als zijnde de maat van de nadien betreden niet rechthoekig afgeschuinde voorhof met een opgetilde vloer door de helling van de straat aan de rechterzijde van het gebouw. Door de 'uplook' vanaf onderen kwam het gebouw 'rijzend verticaal' over wat natuurlijk door het verticalisme van de colonnade werd versterkt, later vernamen we dat het ontwerp nog een bouwlaag hoger was ontworpen. Een bouwlaag cq. bezuiniging die we met name door de 'uplook' geheel niet misten.

Toen we het gebouw verder benaderden en de rotonde rechtsom liepen werd het gebouw alsmaar groter. De knik in de rechter-zijgevel met de kenmerkende kleine rechthoekige raampjes, zorgde voor dit verrassende

RAADHUIS IN BUDAÖRS ZSK, M.O.

ZSK, M.W.

ZSK, M.O.

RAADHUIS IN BUDAÖRS ZSK, M.O.

effect, terwijl de transparantie en lichttoetreding in de voorhof verder toenam doordat twee gevels met de colonnade zich transparanter manifesteerde met op het tweede teruggelagen nivo nog weer een doorkijk en korte dubbele colonnade van het buitenterras van het burgemeesterskantoor in het bestaande gebouwdeel. De verrassing en nieuwsgierigheid was groot: een verheven gebouw, geen traditioneel kantoorpand zijnd, een kenmerkende monumentale verticale colonnade in de voorgevelrooilijnen met een transparantie en lichttoetreding ter plaatse van de open dakpartij, een veel groter gebouw dan gedacht, daarnaast nog uiterst ingetogen 'ausz einem gusz' gemaakt.

Naast deze 'uplook-transparantie-verticaliteit' was het gebouw uit een zandkleurige natuursteen-beplating gematerialiseerd voor gevels, kolommen en vloeren van de binnenhoven en in een lichte en rustige egale kleurtint en zonder toegevoegde expressieve kleuren, detailleringen en ontbrekende overige materialiseringen. Deze materialisatie kwam voort uit de aanwezige steenkleur van het achterliggende bergmassief, weliswaar niet letterlijk want het betrof een Turkse travertin, maar als 'benadrukking' van hetgeen in de context van de situatie nadrukkelijk als natuurlijk materiaal en kleur aanwezig was.

Wat we geheel niet konden ervaren was, dat het linker deel een bestaand gebouw betrof, wat volledig bleek te zijn geïntegreerd in de toegepaste materialisering en raamritmering. Het bestaande gebouw was aan de rotondezijde voorzien van 3 grote verticale donkergetinte glaspartijen versus de verticaliteit en transparantie/ lichttoetreding van de voorhof. Dit donker getinte glas met de donkere raamomlijstingen was in het gehele gebouw verder aanwezig bij alle raampartijen.

De voorhof waaraan de hoofdentree was gelegen had een aangename, met overdadig dag- en zonlicht voorziene verblijfskwaliteit, waarin het aangenaam vertoeven is als voorbereiding op de vergadering etc. De schaduwwerking van de colonnades van de beide hoven manifesteerde zich als een aangename meerwaarde. Het was een juiste beslissing van de architect om, gezien de stedenbouwkundige situatie, de hoofdentree terug te leggen van de drukke straten en te situeren aan deze voorhof met verblijfskwaliteiten. De achter de hoofdentree gelegen hal was door zijn vrij ondiepe maat en door de, aan tegenoverliggende transparante zijde gelegen

RAADHUIS IN BUDAÖRS, ZSK, M.O.

zichtbare tweede binnenhof, voorzien van een overhoekse ontsluiting. Ook deze tweede binnenhof had een aangename verblijfskwaliteit wat vnl. ook weer werd teweeggebracht door eenzelfde natuursteen-materialisering van gevels/kolommen en vloeren. Aan deze hof was het bedrijfsrestaurant met haar buitenterras gesitueerd. Door de ontsluiting, gesitueerd in een schuin t.o.v. de plattegrond gelegen gevel, kwamen we op een hellend 'amfi-theater-achtig' gebied/terrein, begrensd door een aangenaam park en voorzien van trappen en een 'kabelende waterpartij', die een verbinding tot stand bracht met het hoger op de berghelling gelegen park en parkeerplaats. Op deze plek was het achterliggende groene gebied met 'kale ruige' bergtop als 'massief' en natuurlijke steenkleur geheel erfahrbaar.

De bouwmassa van het geheel, had een aangename dimensionering en massaliteit en was door middel van de schuine afgeknotte bouwmassa/ gevellijnen geheel opgenomen en stevig verankerd in de omgeving. Deze monumentale architectuur werd voortgezet in een aangenaam en uiterst ingetogen interieur met witte wanden en plafonds en met vele, in het entree-raadzaalgebied, lichte naturel vurenhoutbetimmeringen. Daardoor bleef het monumentale overwegend beperkt tot de buitenzijde. De belangrijke ruimten waren voorzien van een dubbele hoogte en vanuit diverse assen inzichtelijk gemaakt. De kantoorruimten zijn overwegend als 'cellen' gesitueerd aan lange smalle aan de gevel gelegen, gangen.

Kortom een prettig ingetogen minimalistisch monumentaal gebouw, stedenbouwkundig en landschappelijk verankerd in zijn omgeving en binnen volledig recht doend aan zijn functie. Om een onverklaarbare reden hebben we bij de rondleiding de prachtige trouwzaal niet aangedaan. Een gebouw bestaand uit weinig detailleringen en materialen in hun natuurlijk kleur, textuur en uitstraling zonder welke kleurtoevoeging dan ook. Het enige minpunt dat ik zou willen noemen is de spiegelende beglazingen van de raampartijen waardoor de inkijk in de achterliggende kantoorruimten niet mogelijk was en waardoor de fraaie ingetogen gevels tegelijkertijd 'bijna' iets ongenaakbaars hadden gekregen. Dit was gelukkig minder erfahrbaar vanaf de straatzijden doordat de grootste hoeveelheid raamkozijnen aan de zijden van de twee binnenhoven waren gepositioneerd.

VACANTIEWONING PADAR IN BUDAORS ZSK,

VACANTIEWONING PADAR IN BUDAORS ZSK, M.O.

VACANTIEWONING PADAR IN BUDAORS ZSK, M.O.

VACANTIEWONING PADAR IN BUDAORS 2006

Wat is het bijzonder als een architectenbureau meerdere schaalniveaus met eenzelfde intentie aankan en dat tevens in de uitvoering begeleidt. Dat bewees het tweede project dat we bezochten van ZSK, nl. een relatief klein vakantiehuis t.o.v. het grote raadhuis, ook in Budaörs. Ook dit project was met eenzelfde intentie ontworpen en integer verankerd in de hellingen van het terrein en van de tegen het bergmassief (inderdaad hetzelfde bergmassief als waaraan het raadhuis is gelegen) omhooglopende straat. Naast deze intentie hebben de architecten ook hier eenzelfde ingetogen gevelmaterialisatie als bij het raadhuis toegepast.

De opdrachtgever, woonachtig in het centrum van Boedapest, heeft de architecten ontmoet tijdens de plannen en uitvoering van het raadhuis in Budaörs. Zij gaven aan de architecten de opdracht een vakantiehuis te ontwerpen, waar zij met name in de zomermaanden gasten konden ontvangen. Inmiddels wordt de woning ook in de winterperiode gebruikt. Daarvoor was er op het kavel een klein familiehuis gelegen met een groot terras waar de familiebijeenkomsten plaats vonden. Het terugbrengen van een terras was in feite de enige eis voor het nieuwe ontwerp.

De architecten ontwierpen een zeer compact eigentijds huis met op het hoogste nivo een groot, van de straat afgekeerd, dakterras met een haaks op de straat gelegen gedeeltelijke platte overdekking daarvan. Het dakterras en de woning zijn geheel op het achterliggende berglandschap georiënteerd. Het leefniveau van de woning bevindt zich plm. op een halve verdieping boven de hellende situatie. De plaatselijke voorschriften gaven nadrukkelijk een voorkeur aan voor traditionalisme, zie de woonhuizen in de directe omgeving, maar had opmerkelijk niet opgenomen dat er met hellende daken diende te worden gebouwd. Daarvan hebben de architecten dankbaar gebruikgemaakt door de woning plat af te dekken, weliswaar met hoogteverschil in de bouwmasa dat met de berg/straathelling mee omhoog loopt.

Het kavel was van de straat afgescheiden met een bescheiden ontworpen metselwerk/staalhek afscheiding. De positionering van vuilcontainers etc. was zorgvuldig opgelost in een smalle nauwelijks ervaarbare berging strak tegen de afscheiding aan. De voorgevel-massa heeft een gevelverhoging

boven de gevelopening in de voorgevel met de daarachter gelegen een lange buiten/binnentrap naar het dakterras. De vanaf de openbare weg niet zichtbare entree van de woning was op bordeshoogte van deze buitentrap gelegen en het gehele entreegebied op het hoogste deel van de plot gelegen. De aan beide zijden open 'doorloop- garage' is op een lager deel van de plot gelegen. Het hogere volume in de voorgevel ter plaatse van de buitentrap verkreeg door de hoge gevelopening en de lange trap naar het dakterras een verticaal accent. Bijzonder is dat de hoofdentree van de woning niet zichtbaar is terwijl de buiten/binnentrap rechtsreeks het dakterras ontsluit. Eveneens bijzonder was dat aan het eind van de zichtlijn van de buiten/binnentrap meubileringselementen waren gesitueerd die het 'wonen' buiten op het hoogste nivo aangaven. De architect heeft hiermede aangegeven en mogelijk gemaakt dat, zonder de leefruimten van de woning te betreden, rechtstreeks vanaf voortuin het dakterras en de tuin kunnen worden betreden. Dit geeft op een sublieme wijze het oorspronkelijke gebruik van het terras van de voormalige woning weer, waarop altijd de bezoekers werden ontvangen. Dit geeft ook zeer subtiel de functie van het vakantiehuis aan: niet de binnenruimten van de woning maar de buitenruimten zijn van een hoger belang. De verhouding van het oppervlak buitenruimten t.o.v. oppervlak binnenruimten was in een 'on-Nederlandse' verhouding groot te noemen voor de buitenruimten, het warme klimaat is hier natuurlijk debet aan. Uitnodigend liep ik eerst de lange trap op en bezocht daardoor eerst het dakterras voordat ik de woning inging. Op dit dakterras was een bovenaanzicht van de fraaie hellende privétuin waarneembaar, maar meer nadrukkelijk de schitterende en magnifieke berghellingen aan de horizon waarneembaar. In de zomer groen en in de winter voorzien van besneeuwde bergtoppen. Dus ook in de winter het dakterras betreden heeft grote kwaliteiten en op het dakterras was direct onmiskenbaar waarneembaar in welk landschapskwaliteiten de vakantiewoning is gesitueerd.

De plattegrond van de woning heeft aan de tuin/landschapszijde, aan de garagezijde, een uitsparing over de gehele hoogte en heeft daardoor een min of meer L-vormig plattegrond. In deze uitsparing is een verticaal gericht dubbel hoog groot houten afgedekt balkon/terras op palen grenzend aan de woonkamer aanwezig. Naast dit terras en de steenachtige achtergevel is daardoor een diepe spleet ontstaan met daarin een trap vanuit de woonkamer naar de tuin. Eenzelfde 'diepe spleten' bevonden zich zoals omschreven in de

voorgevel t.p.v. trapopgang en t.p.v. garage. De spleetvormige uitstralingen in voor- en achtergevel werden versterkt door de identieke natuursteen materialisering van de zijwanden van de spleten en de daarin bevindende trap. Was ook hier de genoemde metafoor van de architecten aanwezig, dat ook deze woning zich manifesteert als zijnde een zandkleurig rotsmassief met spleten?

Zoals in aanhef aangegeven is de woning met een identieke zandkleurige travertin gematerialiseerd als bij het raadhuis toegepast. De plattaafmetingen weliswaar kleiner van formaat en daardoor beter passend bij de schaal van de vakantiewoning. Naast dit travertin is er naturel vurenhout aanwezig voor de kozijnen en het houten terras aan de tuinzijde. Het geheel had een bijzonder sympathieke en ingetogen uitstraling geheel passend bij de functie. De plattegronden zijn sympathiek en eenvoudig. In het onderhuis, gebruikmakend van de helling van het terrein, de geheel open garage. Op de eerste verdieping een gesloten zone met: werkkamer, badkamer, kledingkast en maar één slaapkamer met daarnaast de meer open woonkamer met groot balkon georiënteerd op tuin en landschap. En op de bovenste verdieping een uitvoerig omschreven groot dakterras met overdekking en houten vloerafwerkingen in verschillende tinten en in twee richtingen. De breedte van de overdekking van het dakterras overeenkomend met de breedte van de ietwat introverte zone zoals omschreven bij de woonlaag op de eerste verdieping.

Kortom een prachtige ingetogen minimalistische woning, passend bij zijn functie, zonder enige 'vormwil' en uiterst duurzaam en ingetogen gematerialiseerd. Alleen de natuurlijke kleuren van de materialen zijn aanwezig zonder ondersteunende kleuren en detailleringen in welke vorm dan ook.

ARCHITECTUUR-KWALITEITEN ZSK- architectuurstudio.

De beide bezochte projecten van ruim 10 jaar oud, geven aan dat van meet af aan het bureau al een hoge kwaliteit ontwierp en deze kwaliteit ook kan behouden tijdens de realisering. Daarnaast was de duurzame materialisering van beide projecten de oorzaak dat er geen sprake was van een negatieve/vervelende veroudering van de projecten (natuurlijk ook verband houdend met het droge landklimaat). ZSK architecten treedt met beide projecten

Regenwaterfabriek, ZSK

Hotel Kopaszi-dam, ZSK

in de voetsporen van het Hongaars regionalisme en daaruit voortkomend minimalisme. Door het integere werken aan de genius loci werden de gebouwen op een 'stevige wijze verankerd' in de overwegend simpel bebouwde maar voor deze projecten landschappelijk fraaie omgevingen, zonder deze omgevingen te 'overschreeuwen'. Het bijzondere hieraan is, dat deze 'dienende' en uit het regionalisme voortkomende architectuurbenadering op geen enkel wijze tot historiserende oplossingen heeft geleid maar juist als vernieuwende architectuurbenadering is opgevat. Een architectuur die dus in zekere mate 'dienend' is te noemen maar daardoor uiterst eigentijds en integer. Less is more is op ZSK volledig van toepassing. Ik onderschrijf dan ook volledig de mening van Prof. Tamas Getto, de inleider van het boek: "five years" dat hij de architectuur van ZSK typeert als:

- Ease is elegant

- Ease is a view of live

Niet voor niets gaf Laszlo Kalmar mij in een reactie o.a. als referentie op: de Nederlandse monnik-architect Dom van der Laan. Bij beide bezochte projecten was waarneembaar dat de architecten eenzelfde metafoor hadden gebruikt, als zijnde: "een van de berg afrollende rotsblok". Massief monumentaal van buiten en open en luchtig van binnen. Deze metafoor was uiteraard en nadrukkelijk sterker bij het raadhuis dan bij het aangename, minder monumentale, woonhuis.

Ik hoop en verwacht dat het oeuvre van ZSK architecten zich nog zal blijven ontwikkelen, en hoop daarbij dat zij zich niet laten verleiden tot het realiseren van solitaire 'overdone' gebouwen in Hongarije, en trouw zullen blijven aan hun huidige idioom: ingetogenheid en minimalisme. Als onderbouwing daarvoor twee (nog) niet gerealiseerde projecten zoals het: Hotel met 250 kamers en aquapark uit 2004 (1e prijs) gesitueerd op de kop van Kopaszi-dam (dit schiereiland met zijn 14 houten gebouwen is door enkele leden bezocht), en: Concept-plan van de eerste Europese regenwaterfabriek uit 2010. Een project vóór het realiseren van de beide bezochte projecten en een project er direct na.

Wat kunnen de excursies van AetA waardevol zijn, als we op iedere reis ervaren dat het werk van een regionaal of plaatselijk bureau overtuigend is in zijn uitwerking. Eenzelfde ervaring als op deze Boedapest-excursie met het werk van ZSK, had ik met werk van het architectenbureau SUHUA in Edinburgh op de in 2015 gehouden Schotland-excursie. Kortom het bezoek

aan het solitaire werk van de 'Star-architecten' waarvan de foto's altijd interessanter zijn dan de uitwerking, kunnen we mijns inziens in het vervolg gerust terugbrengen.

NAWOORD MBT. STUDIEREIS HONGARIJE.

Hongarije met zijn enorm grote historische architectuur-complexen in de hoofdstad Boedapest, werkt in een 'slow-planning' en 'mondjesmaat', met bij het land behorende economische beperkingen, aan eigentijdse vernieuwende projecten, hebben we kunnen constateren op deze reis. Bijzonder en uitermate te waarderen is dat Hongaarse bureaus zoals ZSK, de mogelijkheid krijgen hieraan in een bepaalde mate deel te nemen. Prijsvragen helpen hen hiermede, wat betekent dat de jureringen en de samenstelling van de jury's van de prijsvragen, hierin uitermate bepalend zijn.

Bij de regionale architectuurkenmerken passend en de geschetste economische beperkingen, hoort m.i. een bij dit land passende ingetogen architectuurbenadering en minimalisme. De beide bezochte 'beheerste en ingetogen' projecten van ZSK uit de eerste vijf jaar van hun bureau-bestaan, sluiten zich hierbij naadloos aan, en passen daarmee volledig in de 'architectuur-traditie' van het land.

Internationale 'star'-architecten zoals: Gehry-Piano-Forster-Nouvel- Kengo Kuma en Zaha Hadid hebben om verschillende redenen (nog) niet gebouwd in Hongarije. Twee Nederlandse bureaus zoals: Eric van Egeraat en Kas Oosterhuis/ONL is dat wel gelukt. Eric van Egeraat is het zelfs gelukt meerdere projecten in Boedapest te realiseren. Bij meerdere bezochte projecten van beide architecten, hebben we op deze studiereis kunnen constateren dat dit niet altijd tot verheffende en overstijgende architectuuruitwerkingen heeft geleid. Projecten waarvan je met 'recht' kunt afvragen of deze met hun volstrekt 'overdadige vormwil' en niet 'gefundeerde vorm- en materiaaluitingen' recht doen aan het architectuurklimaat van Boedapest en Hongarije. Wat mij betreft mogen de 'star-architecten' met dergelijke overdreven architectuuruitingen, een pas op de plaats maken, immers zij voegen met getoonde en 'solitaire' voorbeelden alleen maar projecten toe die geen recht doen aan de architectonische, stedenbouwkundige en landschappelijke context ter plaatse en voegen dus niets toe aan wat in Boedapest en Hongarije architectonisch en cultureel gewenst is.

Dat het door een buitenlandse architect in Hongarije anders met meer

ingetogenheid en volstrekt onderbouwd beter kan, bewijst de Londense architect John Pawson. Hij heeft de meer dan 1000 jaar oude benedictijner abdij in Pannonhalma, gelegen dicht bij Gyor (tussen Wenen en Boedapest) en het mooiste en oudste monument van Hongarije (geplaatst op de Unesco werelderfgoedlijst) aangepast aan de nieuwe bestemming voor toeristen en daardoor beter toegankelijk en daarnaast geschikt voor het houden van concerten etc. Bij deze abdij, halfweg de heuvel gelegen, heeft het Nederlandse architectenbureau Roeleveld Sikkes architects een ingetogen bezoekerscentrum gemaakt.

Niet alleen de uitvoerende architecten maar juist de benedictijner monniken hebben begrepen dat een juiste architectuurbenadering in Hongarije, het minimalisme is, en op deze wijze recht doet aan de genius loci. De monniken kozen bij alle restauraties en nieuwbouwplannen in en rond de Abdij, steeds voor vernieuwing en moderne minimalistische architectuur, en de architecten stelden zich daarvoor dienend open.

Bezoekerscentrum - Roeleveld Sikkes

Wat raakte mij vrijdagmiddag?

Ben Schildwacht

Met de bus reden we vanuit Budaörs naar Felcsud waar we het Puskas trainingscentrum en naastgelegen stadion van de architect Imre Makovecz bezochten. We zagen prachtige weelderige houtconstructies, met name in de tribuneoverkapping van het stadion en hoofdvormen vol van ingetogen symboliek. Nadat we eerst een tijd door de securitygards achterna waren gezeten kwam eindelijk de officiële gids opdagen en kregen we alsnog een uitgebreide rondleiding. Een topper om te bezoeken voor architecten en constructeurs!

Hierna door naar Piliscsaba waar met name het z.g. Stephaneum en het Ambrosianum, universiteitsgebouwen van wederom architect Imre Makovecz werden bezocht. In tegenstelling tot het hiervoor bezochte trainingscentrum zijn dit gebouwen vol heftige symboliek en pathos. Beide gebouwen, onderdeel van een prachtige groene campus, omsluiten evenwel een mooi vormgegeven binnenplein waar op dat moment een buitencollege werd gegeven. Gezien de bizarre hoofdvormen en detaillering heeft het geheel voor mij een hoog Efteling gehalte maar dat zal cultuurhistorisch zeker weerlegd kunnen worden.

Terug in Boedapest zijn we allereerst langs een bescheiden kapel op een kerkhof van wederom architect Imre Makovecz gereden al bleek deze op dat moment niet te bezichtigen. Later heb ik foto's van het interieur gezien, bizar maar tegelijk ingetogen en zeer vakkundig uitgevoerd.

Daarna door naar een spontaan ingelast project, de uitbreiding van villa Barabas door architect Peter Basa. Het betreft een neo classicistische villa uit 1840 compleet met fraaie voortuin die thans een meer publieke functie heeft gekregen (trouwerijen, meetings etc.). Hiervoor werd het hoofdpand in 2002 volledig gerenoveerd en de capaciteit ervan vergroot door aan 3 zijden vrijstaande houten volumens toe te voegen in een prachtig vormgegeven houtstructuur waarin o.a. een café-restaurant is gevestigd.

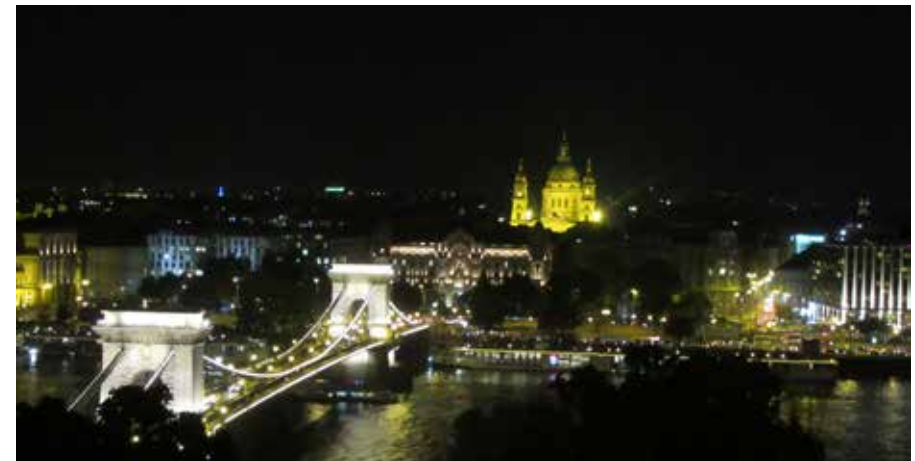
Als laatste en wat mij betreft meest indrukwekkende onderdeel van de busstrip door naar de Burchtheuvel van Boeda waar een fantastisch uitzicht werd geboden op Pest. Vanaf dat punt kun je kilometers naar links en naar rechts de Donau oever van Pest volgen met vele majestueuze gebouwen en zichtlijnen de stad in. Wat een uitzicht en dat bij ondergaande zon!

Als voorbeeld van een stad waardoor een rivier loopt, fantastisch en wat

mij betreft ongeëvenaard. Ik ben er lang blijven hangen (op een terras met Otto en Menno) totdat we in donker de prachtig verlichte Kettingbrug overwandelden naar Pest op zoek naar een leuk restaurant en het spontane café leven op straat en de z.g. Ruïne cafés.

zicht op Pest Ben Schildwacht

zicht op Pest Ben Schildwacht

Puskas Training centrum - M.W.

Puskas Training centrum - M.W.

Puskas Training centrum - M.W.

Stephaneum M.W.

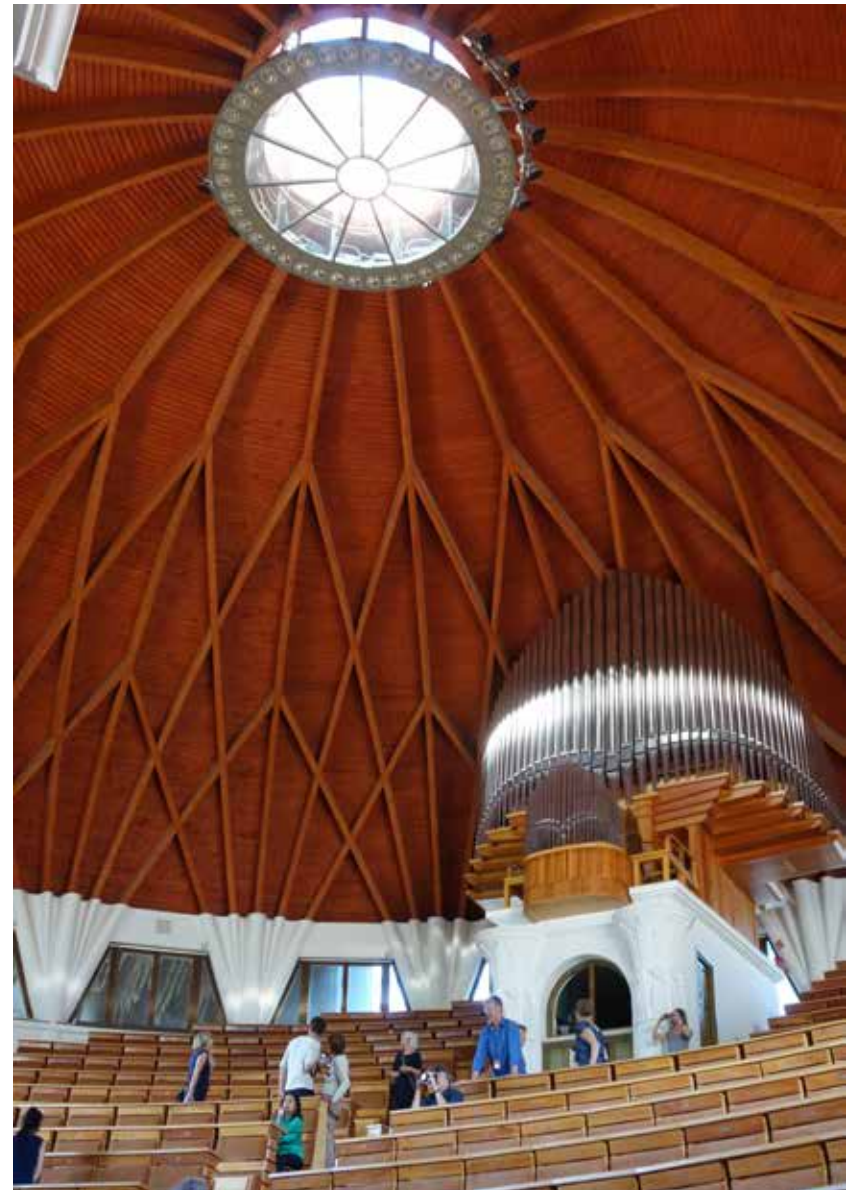
Puskas - M.O.

Stephaneum - B.S.

Stephaneum - M.W.

Stephaneum - M.O.

Stephaneum - B.S.

Stephaneum - M.O.

Stephaneum - M.W.

Stephaneum - M.W.

Makovecz en het landschap en de stad Boedapest

Minke Wagenaar

In het najaar van 1989 was er in het prille NAI aan de Westersingel in Rotterdam een overzichtstentoonstelling van het werk van de Hongaarse architect Imre Makovecz. De catalogus daarvan staat sindsdien in mijn boekenkast, verbonden aan een stellig voornemen om ooit nog eens de kapel op te zoeken die hij in 1975 (ver)bouwde op het Farkasréti kerkhof. Een kapel waarin de levenden zich konden verschuilen in de coulissen van een geraamte van lamellen, terzijde van de opgebaarde dode. Een fascinerend geheel. Eindelijk was het zover. De deuren van de kapel bleven echter dicht. Garagedeuren? Dan dringt het tot me door: camouflage van een schuilkerk? Het Farkasréti kerkhof was onder het communistische bewind het enige kerkhof waar nog een religieuze dienst kon worden gehouden. Makovecz ligt er sinds 2011 begraven.

Wat me opvalt aan het werk van Makovecz is dat zijn constructies aan de binnenkant van zijn bouwwerken van een grote elegantie zijn. Waar zijn grote voorbeeld Frank Lloyd Wright deze elegantie weet door te zetten in de daken en dichte gevels, doet de buitenkant bij Makovecz eerder denken aan het logge Goetheanum van zijn andere grote voorbeeld Rudolf Steiner. Schildpadden zijn het. Helmen.

Farkasréti kerkhof - M.W.

1972 Sárospatak, House of Education and Culture

Ottomaanse invloed in Boedapest

Eugène Franken

Ottomanie

Zodra Aryan Sikkema onze bezielende excursieleider, als een der laatsten arriverend bij de vertrekgate op Schiphol, ondergetekende in het vizier krijgt begint hij uitbundig te zwaaien met een krantenknipsel uit de Volkskrant. Het blijkt te gaan om een artikel over de onlangs in het Hongaarse plaatsje Turbeki ontdekte grafombe van de Ottomaanse sultan Süleyman de Prachtlievende.

Het vernieuwende idee van Aryan om de constructie van het traditionele AetA-excursieverslag nu eens thematisch op te vatten en te verdelen over de deelnemers vond veel weerklank. Op de nazit van de informatiebijeenkomst in de gastrijke en inspirerende studio Benthem waren favoriete thema's als 'Culinair' en 'Donau' dan ook al snel vergeven. Nog net wist ik aan hem de 'Ottomanen' te ontfutselen. Eenmaal in het vliegtuig gezeten en dankbaar gebruikmakend van het aangeboden leesvoer om de, naar eigen keuze, kosten-comfort afgestemde beenruimte en het calvinistische plakje cake in onze nationale trots wat naar de achtergrond te verdrijven blijkt de Prachtlievende zowel in leven als dood een prachtvol verhaal op te leveren.

Sultan Süleyman (1494-1566) stond aan de wieg van de Turkse Gouden Eeuw. Zijn rijk reikte van Hongarije tot Ethiopië en van Marokko tot Dagestan. In tegenstelling tot hoe het waarschijnlijk die van Obama zal vergaan is zijn 'legaci' nog alom aanwezig. De romantische Turkse tv serie over Süleyman die door meer dan 200 miljoen mensen wekelijks werd bekeken en ook in Hongarije razend populair was onderstreept dat nog maar eens.

Süleyman bezorgde de Ottomanen internationaal aanzien, geëtaleerd door uitbundige pracht en praal op het gebied van kunst en architectuur. Dat leidde tot later gebouwde trivialiteiten als het intussen geheel vervallen paleis Neugebäude in Simmering, een buitenwijk van Wenen. Het paleis is geënt op het grondpatroon van de burchtent van Süleyman die aldaar verbleef tijdens zijn indrukwekkende eerste aanval op Wenen in september 1529. Er waren meer dan 600 kamelen nodig om de tent te vervoeren. Een imponerende paleistent met meerdere appartementen en torens die strategisch geplaatst op kilometers afstand de imperiale macht uitstraalde.

Er zijn ook de beroemde thermale baden in Boedapest, waarover later meer, die herinneren aan de jaren 1541-1686 toen Hongarije een Ottomaanse provincie was. En de belangrijkste moskee in Sarajevo die werd gebouwd in

zijn opdracht, alsmede de befaamde boogbrug in Mostar die naar hem werd vernoemd. En niet te vergeten natuurlijk de Sülimaniye, de aan Süleyman gewijde moskee in Istanboel die werd gebouwd door hofarchitect Sinan. Nog steeds een indrukwekkende staaltje architectuur uit zijn tijd.

In 1532 rukt het Turkse leger opnieuw op tot aan de Oostenrijkse keizerstad Wenen. Historici argumenteren dat die aanval de prelude was op de definitieve verovering van het christelijke Europa. Het bleef echter bij Belgrado in 1521, Rhodos in 1522 en Boeda, toen nog zonder Pest in 1526. Bij die laatste gelegenheid werden triomfantelijk drie bronzen beelden van Diana, Apollo en Hercules meegenomen uit het paleis van de mythische Hongaarse koning Matthias Corvinus en in Istanboel in het Hippodroom bij de Ayasofya-moskee opgesteld. Eendachtig het commentaar in de bus dat we met het overschrijden van de grens tussen Buda en Pest tegelijkertijd de grens tussen beschaving en barbarij overreden vroeg ik mij af hoe het verplaatsen van deze klassieke beelden in dit kader te interpreteren.

Vernoemd naar koning Salomo wilde Süleyman bij voorkeur de padisjah-islam worden genoemd, de soeverein van de islam. Als kalief bekleedde hij uiteraard het hoogste islamitische gezag. Süleyman staat in de Turkse geschiedenis dan ook bekend als 'Kanuni' (wetgever), een titel die hij had te danken aan de kanun: een verzameling door hem uitgevaardigde decreten, gebaseerd op de sharia.

Het sultanaat van Süleyman werd overigens gekenmerkt door een hoge mate van religieuze tolerantie, die sterk contrasteerde met de inquisitie van de katholieke kerk en de verkettering van de Koran door de protestanten toendertijd. Wellicht iets voor president Erdoğan van Turkije die zich graag mag spiegelen aan de grootsheid van Sultan Süleyman om over te reflecteren.

Toen Süleyman in 1566 op 71-jarige leeftijd nog één keer ten strijde trok voor een strafexpeditie tegen de Habsburgers in Hongarije sterft hij twee dagen voordat zijn leger het fort van Szigetvár zal veroveren een natuurlijke dood. De grootvizier moest de dood van de prachtlievende stil houden om muiterij te voorkomen. Het hart en de organen werden in een gouden kistje onder de sultanstent begraven. Het lichaam werd gebalsemd en de dienstdoende arts en de balsemers uit voorzorg gewurgd. Meer dan een maand werd het

lijk van de overleden sultan voor de buitenwacht als levend gepresenteerd. Ter plekke wordt later een imperiaal grafcomplex opgericht dat in de late 17e eeuw na de herovering door de Hongaarse prins Esterházy van de aardbodem zal worden weggevaagd en daarmee het enige graf is van een Ottomaanse Sultan dat niet in ere kan worden gehouden.

Recentelijk leidden documenten in de vergeten en verwaarloosde bibliotheek van de plaatselijke kerk en een als tuintafel in gebruik zijnde bewerkte steen onderzoekers van de universiteit van Pécs in het godverlaten Hongaarse gehucht Turbeki naar de exacte locatie van het begraven hart, in een boomgaard achter een golfplaten schuurtje.

Erdoğan die zich graag laat omringen door een erewacht van mannen in Ottomaanse uniformen stelt middels de organisatie TIKa veel geld beschikbaar voor de rehabilitatie van Ottomaans erfgoed. Zo worden Naast het graf van Süleyman, de Idris Baba Türbe in Pécs en het Ottomaanse fort in Szigetvár hersteld en in Budapest de Ottomaanse baden en de Gül Baba Türbe, waarvan wordt gezegd dat het de meest noordelijke heilige plaats van de islam is.

Hoewel de aanstekelijke archimanie van Otto van Dijk moeiteloos is te hernoemen als Ottomaans, en derhalve in dit thematisch verslag niet kan ontbreken is het badhuis het enige echte Ottomaanse bouwwerk dat kon worden bezocht.

Rudas bad

Het Programma is laat in de middag geëindigd boven op de burch van Boeda. Indian summer. De stad aan je voeten. Ieder gaat zijns weeg. Na een tijdje tref ik onderaan de funicular Aryan, Janfrans en Wessel op een bankje vrolijk genietend van een ijsje. Ga je mee naar het badhuis vragen ze. Tuurlijk. Het gedeeltelijk 16e-eeuwse bouwwerk blijkt hoewel vlakbij toch slechts vindbaar met moderne mobiele navigatie. Het Rudas Gyógyfürdő is strategisch gelegen onder aan het puntje van de burchheuvel en alleen door de drukke Raoul Wallenberg boulevard gescheiden van de Donau. Op het shared space gedeelte van deze 'boulevard' lopen we er naar toe. Waarbij de fanatiek van beide zijden ons tegemoetkomende recreërende fietsers en joggers ons even fanatiek discussiërende groepje gracieus proberen te ontwijken. Vertrekkende badgasten gidsen ons naar de ingang van het 'hot water' waar zich aan het loket een klucht ontvouwt tussen vier mannen en een Hongaars keuzemenu. Uiteindelijk nemen we alles, waardoor we bezakt met bonnetjes en polsbandjes voor van alles en nog wat de kledruimtes betreden.

Het is manndag en ons geslacht heeft daardoor in het Ottomaanse deel het rijk alleen. Dat laat zich vermoedelijk merken in de tamelijk fysieke omgang alsmede in de massaal omgekeerd in gebruik zijnde lendendoekjes. Maar het moet gezegd, drijvend in het grote bassin onder de kolomgeschraagde koepel; de eerste indruk is dat weldadig warm water en Ottomaanse architectuur een uitstekende combinatie is.

Langer verpozend in de schier oneindige reeks aan badruimtes, stoomkamers stortbaden en ijspoelen en wat al niet meer, versterkt zich die gedachte.

Spetteren in het zwembad is overigens verboden. Ook in de baan voor zogenaamde 'snelle' zwemmers. En een badmuts is verplicht. Pretenderen van deze zaken niet op de hoogte te zijn brengt de toezichthoudende badhuisdames danig uit hun humeur. Wat gek genoeg positief bijdraagt aan het sfeerbeeld.

Onze verkenning van het langgerekte kruipdoor-sluipdoor gebouw eindigt in het gemengde moderne deel. Op het dakterras staat daar een grote hottubar met uitzicht over de Donau. Burchtheuvel in de rug en de lichtjes van Pest aanlokkelijk twinkelend. De avond is nog niet voorbij.

Bad en saunacultuur in Boedapest

Ieke Frankenmolen

Zie bijgaande plattegrond van Boedapest met de locaties van de 9 hieronder genoemde complexen.

Dit verhaal wilde ik graag schrijven omdat ik in de zomer van 1974 met een groepje bouwkundestudenten een vakantierondreis van 5 weken heb gemaakt door het Oostblok. De fantastische zwem- en saunacomplexen van Boedapest hebben toen een onuitwisbare indruk op mij gemaakt.

Geschiedenis van Hongarije in relatie tot haar badcultuur.

Hongarije is deel geweest van het Romeinse Rijk (10 v. Chr tot het einde van de 4e eeuw). De volop aanwezige heetwaterbronnen werden toen al gebruikt voor de realisatie van de eerste badhuizen. De restanten van deze badhuizen zijn nog zichtbaar in Aquincum op de Óbuda-berg (noordwest Budapest). Omstreeks 900 veroverden de Hongaren het gebied. Zij vestigden zich in Buda en Pest. De Turken veroverden Boedapest in 1541 op de Hongaren. Zij namen de saunacultuur mee. Daarna (1686) kwamen de Oostenrijkers en Habsburgers, totdat Hongarije in 1918 weer zelfstandig werd. (Vervolg: In 1944 werd Hongarije door de Nazi's bezet en na de 2e wereldoorlog in 1945 overgedragen aan Rusland. De Hongaarse Opstand was in 1956. Pas in 1989 werd Hongarije weer zelfstandig.)

Warm water bronnen in Boedapest voeden sauna's en zwembaden.

De stad Boedapest heeft meer dan 120 warmwaterbronnen binnen haar grenzen. Daaruit is een eeuwenoude bad- en saunacultuur ontstaan. Het aantal zwembaden in de stad is ongekend; altijd met minimaal een 50-meter binnen -en buitenbad.-Het bronwater heeft veel geneeskrachtige eigenschappen. En bewoners van de stad geloven ook dat zij hun jeugd en gezondheid kunnen behouden door dagelijks een half uur in dit water te zwemmen. De zwembaden in Boedapest zijn daardoor ook dagelijkse ontmoetingsplaatsen.

De samenstelling van het bronwater verschilt per complex, waardoor ook ziekteverschijnselen verschillend per complex kunnen verbeteren. Het gaat daarbij om ziektes als astma, bronchitis, reuma, spierpijn, rugpijn, artrose en artritis, hart- en vaatziekten.

Nachtfeest in Lukács

Rudas dakterras met bad

Kirali dome

Gellért

Széchenyi

Elk saunacomplex heeft een grote keuze aan baden in alle soorten en maten. Meestal is er ook een groot 50-meter-bad voor het baanzwemmen (daarin is de badmuts verplicht voor mannen en vrouwen).

De grote sauna- en zwemcomplexen zijn de hele dag geopend tot 20:00 of 22:00 uur. Kleinere complexen sluiten tussen de middag (Császár/ Veli Bej - Turks, hier niet behandeld).

Alle badhuizen zijn tussen 2000 en 2010 gerenoveerd en teruggebracht in hun oorspronkelijke grandeur. De gemeente is eigenaar van de complexen (maar niet meer van het - gesloten - Racz-complex).

In de meeste complexen houdt men het badpak aan (niet tijdens de massages).

In het Rudas-complex zijn doordeweeks mannen- en vrouwendagen (mannen 4x per week, vrouwen 1x per week). De mannen dragen dan een - weinig verhullend - schortje aan een touwtje.

Een aantal complexen hebben gescheiden (m/v) terrassen waar naakt wordt gezond, bv. op het dak.

Een nieuwe trend is de opening van de saunacomplexen op vrijdag- en/of zaterdagavond van ca. 22:30 tot 03:00 of 04:00 uur (Rudas, Lukács, Király, Széchenyi). Er worden dansfeesten met lichtshows georganiseerd (in zwempak in het warme water) om meer jonge mensen naar de complexen te trekken.

Turkse badhuizen, 16e eeuw: Rudas. Kirali.

In de 16e eeuw realiseerden de Turken een aantal sauna- en bad-complexen in Boedapest, die zij gebruikten voor hun rituele wassingen en voor ontmoetingen. Deze complexen hebben vooral interne baden, en altijd een achthoekig bad met dome (vaak voorzien van lampjes). In Rudas en Kirali kan de bezoeker wel naar buiten:

Rudas heeft een dakterras met daarop een rond buitenbad, beide met uitzicht op de Donau en de stad.

Kiraly heeft een besloten binnentuin.

Art nouveau badhuizen, eind 19e eeuw: Széchenyi. Gellért.

In de 19e eeuw ontwikkelde de medische kennis zich verder, waardoor er meer belangstelling kwam voor de medicinale eigenschappen van de vele warmwaterbronnen. Aan het einde van de 19e eeuw zijn door de Habsburgers in Boedapest 2 prachtige badhuizen gebouwd in neo-renaissance / art nouveau stijl. Széchenyi en Gellért hebben ook een prachtig buitengedeelte met grote baden en zonterrassen.

Gemengde stijl badhuis: Lukács.

Lukács was oorspronkelijk een 16e eeuws Turks bad, maar werd in 1884 volledig gerenoveerd. De toen gerealiseerde buitenbaden hebben een art nouveau sfeer. De sfeer binnen is nog enigszins Turks gebleven.

Gemengde stijl badhuis: Rác Hotel & Thermal Spa. Gesloten sinds 2002.

De Turken bouwden dit badhuis in 1572 met ook een 8-hoekige ruimte voorzien van een prachtige 9 meter hoge dome. Dit badhuis werd tussen 1865 en 1870 uitgebreid in art nouveau-stijl - naar totaal 15 baden - door de toen zeer bekende Hongaarse architect, Miklós Ybl. Tijdens de 2e wereldoorlog werd het badhuis grotendeels verwoest; en pas in 1960 is het gerenoveerd. In ca. 2002 heeft de gemeente het complex verkocht, waarna het voor renovatie werd gesloten (gereed 2010). Er is een luxe hotel naast gebouwd (ook gereed 2010), maar dit hotel is nooit geopend.

Het is onduidelijk waarom de opening van dit Baglioni Hotel en Spa steeds weer (nu al 6 jaar) wordt uitgesteld (onenigheid tussen de particuliere eigenaar en de gemeente).

Zwembaden: Palatinus. Dagaly. Nemzeti.

In de stad zijn ook veel prachtige - deels thermale - open lucht zwembaden, die ook geschikt zijn voor kinderen. Drie complexen zijn dermate bijzonder dat ik deze benoem.

Twee complexen liggen op het Margitsziget eiland in de Donau.

Dit groene eiland is sinds 1908 in het bezit is van de stad. Het eiland is 2,5 km lang en 0,5 km breed (in het midden); er is geen autoverkeer. Er zijn bronnen met 43 en 69-74 graden heet water.

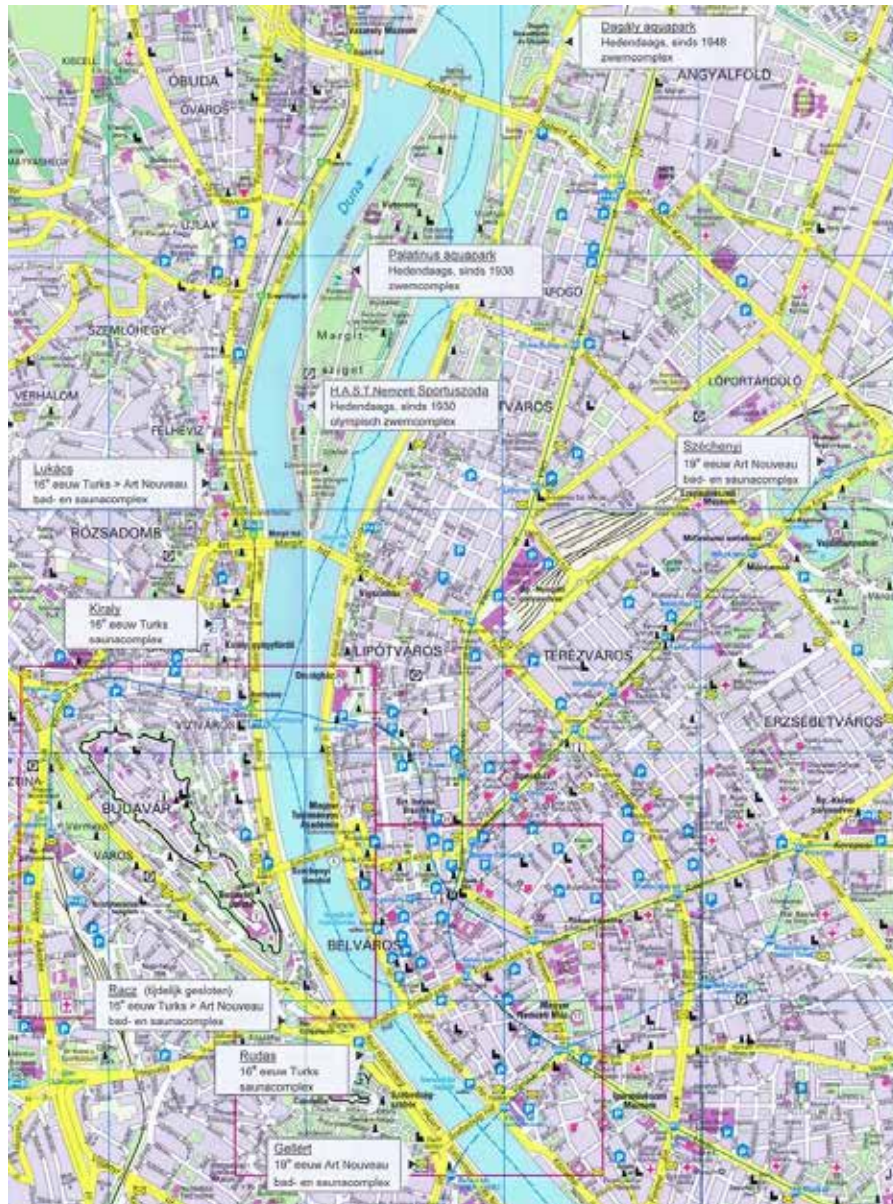

Palatinus Strandfürdő

Dagály Termálfürdő

Hajós Alfréd Széchy Tamás Nemzeti Sportuszoda

Palatinus strand- en thermaal bad (open half april t/m half september; vanaf 2017 ook in winter open).

Aan de westzijde op het Margitsziget eiland is een prachtig buitencomplex met 11 bronwaterbaden, w.o. een golflagbad. Er is ook een (gemengd) naaktgedeelte om te zonnen.

Geopend in 1919 als een strand op het eiland. In 1921 is het eerste zwembad gerealiseerd. In 1937 heeft de architect István Janáky de competitie gewonnen voor een grote uitbreiding van het complex, met ook een hoofdgebouw. Sindsdien zijn nog een aantal attracties toegevoegd en is het complex verder gemoderniseerd. Zo zijn er in 2002 spuiters gekomen voor mensen met nek- en rugklachten. In 2016 is een overkapping aangebracht boven delen van de buitenbaden, ter bescherming tegen de zon. Toen is ook het hoofdgebouw gerenoveerd (kleedhokjes, douches, bars). En er is een wellness sectie toegevoegd.

Dagály strand- en thermaal bad (open half april t/m half september).

Geopend in 1948 en steeds verder uitgebreid, w.o. een 50-meter-bad. Er zijn 10 baden w.o. thermaal baden, strandbaden, zwembaden. Er is ook een overdekt bad en een golflagbad.

Hajós Alfréd Széchy Tamás Nemzeti Sportuszoda, Margitsziget eiland.

Geopend in 1930 (binnenbad) en 1937 (1e buitenbad).

Aan de westzijde op het Margitsziget eiland, bevindt zich een gigantisch zwemcomplex met 8 deels binnen- en buitenbaden, waarvan 2 stuks 50-meterbaden en een duikbassin. Het is het nationale centrum van alle zwemsporten, zoals waterpolo, synchronzwemmen en duiken. Het complex is in 2006 gerenoveerd t.b.v. de Europese kampioenschappen.

Joden Roma in Boedapest

Pieter Stalenhoef

De titel is nogal pretentief, alsof ik weleens even uit de doeken zou kunnen gaan doen hoe het met deze bevolkingsgroepen heden ten dagen is gesteld in Boedapest. Niet dus. In de 4 dagen dat we in Boedapest waren heb ik toch echt mijn ogen niet in mijn zak gehad, maar ik kan niet zeggen dat ik een confrontatie van welke aard dan ook heb gehad met een van deze groepen of vertegenwoordigers daarvan. Hier volgen enkele impressies.

Waar ik me zeker enigszins bewust van was tijdens de wandelingen door Boedapest was de realisatie van een hek langs de grenzen om de vluchtelingen tegen te houden en dat het daar niet bij zal blijven. Dat de geschiedenis zich misschien wel herhaalt in Hongarije. Joden, Roma's en andere minderheden zullen het weer te verduren krijgen. Niet dat ik dat letterlijk heb ervaren, maar ik kreeg wel even het gevoel dat ze misschien bewust uit het zicht werden gehouden. Alleen de zwervers lieten zich niet van de straat jagen....

Mijn groepje onder leiding van Emiel, liep op zaterdagavond 1 oktober pardoes het lokaal naast Café Boedapest, genaamd Kiosk, binnen. Emiel had een App-je gekregen van vrienden dat daar wel eens iets aardigs zou kunnen plaats vinden. Dat was ook zo: Een heuse Roma avond. "Romazurin", een Maskerade Party met echte Roma bands. Feest der verbroedering, zou je kunnen zeggen. Gypsy dance lessons, Partisans Brass Band en Roma zangeressen. Het publiek leek me als-Roma-verkleed-volk uit Boedapest, maar toch. Het was er tjokvol en oorverdovend, maar ontzettend gezellig!

We kwamen ergens een bronzen beeldje tegen, verbeeldend Imre Nagy. De landbouwminister, die aangesteld na de Tweede Wereldoorlog, het grootgrondbezit verdeelde onder de boeren. De zigeuners deelden niet mee (bron: Kees Bakker, Hongarije, 1991) Nagy wordt zelfs premier, in 1953 op aandringen van de Russen, vlak nadat Stalin was overleden. Maar 2 jaar later wordt hij afgezet en zelfs uit de Kommunistische partij gegooid.

Nadat Janos Kadar partijvoorzitter werd, kwam de rehabilitatie voor Nagy, en werd hij opnieuw premier. Twee weken later, 4 november 1956, trekken Sovjettroepen Boedapest binnen. Imre Nagy verzet zich tegen deze bezetting en word na een proces achter gesloten deuren terechtgesteld en in een naamloos graf begraven. Pas in 1989, na de ineenstorting van de

Protest tegen z.g. holocaust herdenking, P.S.

Imre Nagy, bronzen beeld, P.S.

Sovjet, worden Imre Nagy en andere geëxecuteerde deelnemers aan de opstand van 1956 eervol herbegraven. Ik kon me nog fragmenten van deze geschiedenis herinneren toen ik zijn beeldje zag, maar heb het toch even nagezocht. Hierbij, voor de liefhebber.

Op of vlak bij het parlamentsplein liepen we ook tegen het overblijfsel van de protestmuur tegen de Holocaust ontkenning, en de ophitsing en intimidatie van Joden. De officiële Holocaust Herdenking werd door belangrijke Joodse organisaties geboycot, "totdat meer duidelijkheid gecreëerd wordt omtrent de rol van de burgerbevolking". (In 1944 : 453.000 Joden en zigeuners opgepakt en afgevoerd naar Auschwitz-Birkenau).

We waren nog niet thuis of ik las het bericht dat de grootste Hongaarse oppositie krant Nepszabatsag (Het Vrije Volk), die kritisch staat tegenover de Fidesz-partij en de politieke koers van premier Viktor Orban, van staatswege opgedoekt is. Dat leidde enkele dagen later tot een grote protestbetoging tegen de beknotting van de persvrijheid op het plein voor het Parlementsgebouw. Eerder werden al kranten als Magyar Hirlap en Origo overgenomen door Fidesz. Heel verontrustend!

aankondiging Roma feest, P.S.

Een avond in Boedapest

Vera Yanovshtchinsky

Ooggetuige verslag van Vera Yanovshtchinsky

Een feest in een oude villa met een enorme voortuin aan de Donau in Pest, zo lijkt het tenminste in het donker, van buiten af gezien. Beeldschone jonge dames in kleurrijke zwierige gewaden, met uitbundige kapsels en getooid in bling bling sieraden houden in de gaten wie er naar binnen gaat. Eenmaal door de façade heen, kom je in een dubbelhoge ruimte met een industriële touch. Een stalen trap aan de kopzijde van de ruimte lijdt naar een balkon dat zich over de volle lengte (20m?, 30m?) uitstrekt. De wand achter de trap is het projectie scherm waar het programma van de avond zichtbaar is. Silhouetten van verklede feestgangers doorkruisen het geprojecteerde beeld alsof ze bij de projectie horen. Op het balkon kijken feestgangers met een glaasje in de hand op de menigte op de vloer.

Het is druk op de vloer, iedereen is verkleed als Roma of is Roma, zelfs als ze blond zijn. We staan midden in een 'zigeuner feest'

De tafels zijn gedekt met wit en rood geblokte tafelkleden klaar voor wie wil eten, drinken of zomaar zitten. Afrekenen hoeft niet, dat kan als je vertrekt, er is grenzeloos vertrouwen in de eerlijkheid van de mens. De muziek swingt, ieder uur is er een andere band en er wordt volop gedanst. Het publiek lijkt de artiesten te kennen, ze worden met applaus en enthousiasme binnengehaald en met applaus en enthousiasme neemt het publiek afscheid, bij ieder band opnieuw maar om 24:00 uur is het applaus heftiger, intenser en langer, de ster van de avond Bangò Margit komt binnen. Voor ons 'de zangeres zonder naam', voor het publiek een goddelijke celebrity.

Met deze muziek kun je niet stil blijven zitten en na een tijdje is ook voor ons de dansvloer aan de beurt. Ik sta op een arm lengte van de 'zangeres zonder naam' die ik letterlijk fysiek zou kunnen aanraken, maar figuurlijk staat ze in een andere wereld en zingt ze liederen die ik niet herken in een taal die niet versta over een wereld die niet de mijne is. Maar de muziek rijgt alle vreemde kralen aan elkaar en voor ik het weet sta ik samen met de andere dansende luisteraars te klappen met mijn handen in het juiste tempo.

Ze is een heldin en wij genieten van deze ontmoeting.

Het gebouw heeft een nieuw leven gekregen en de Roma een nieuw imago.

Ruine bar bij daglicht, M.W.

Ruine bar 's nachts, V.Y.

Roma zangeres, V.Y.

Billboard op blinde muur, P.S.

Om 01:30 besluiten we dat het tijd is om te gaan slapen om morgen fit te zijn voor de laatste excursie/wandeling, maar niet voor we een afzakkertje nemen, jawel, in een Ruïne bar. De ruimte is een druk en kleurig doolhof, een vruchtbaar lichaam waar nieuw leven in is ontstaan, en het leven groeit en bruist.

Jonge mensen dansen, drinken, genieten en praten in een onbegrijpelijke taal maar gebruiken een universele bodylanguage.

Trap op, gang door, over een entresol kijken naar de ruimte beneden, door een gang heen, trap af, langs een drukke bar, een spiltrap op, een spil trap af en dan even beleven waar je nu bent. We proeven de sfeer en de wijn en vergeten dat we met gemak hun ouders, misschien zelfs hun grootouders zouden kunnen zijn.

Na meerdere glazen wijn en enkele uren verder, en toe aan een ontvullende wandeling door de heerlijke frisse nachtlucht, op weg naar het hotel. De straat waar we op uitkomen is een hele andere dan we dachten en in de nacht is wat overdag herkenbaar was geworden, totaal nieuw en vreemd en we volgen wederom Emile die alle wegen kent. In de nacht is de stad eigenlijk nog mooier!

Een leven in een ruïne. Dynamiek op een plek die je alle ruimte geeft, waar niets meer kapot gaat en wat ruïne was kan alleen maar opgebouwd worden.

De Hongaren in Europa

Marie Louise Thissen

Op de laatste dag van ons verblijf in Boedapest werd een referendum gehouden over vluchtelingen. De Hongaarse premier Orban wilde daarmee de Europese Unie onder druk zetten. Hij is van plan om een hek rondom Hongarije zetten om alle vluchtelingen uit het Midden-Oosten tegen te houden. Het referendum is hem niet gelukt. Slechts veertig procent van de tien miljoen Hongaren kwam stemmen, te weinig om van een rechtsgeldig referendum te spreken.

Volgens De Volkskrant was een van de oorzaken van deze mislukking de oppositiepartij: Partij van de hond met de twee staarten. Een anarchistisch vriendencollectief dat sinds 2006 Boedapest opfleurt met ludieke acties en pleit voor gratis bier en een eeuwig leven plus 20 jaar. Het succes van de Partij van de hond met de twee staarten kwam dan ook als een complete verrassing.

Intussen maakt Hongarije sinds 2004 deel uit van de Europese Unie. Weliswaar gebruiken ze hun eigen forinten, maar euro's zijn ook welkom vooral in de toeristensector. De flappentap naast het hotel levert 100.000 forinten voor 360 euro.

Sinds een paar jaar mogen de Hongaren zich verheugen in een toenemende stroom toeristen uit andere Europese landen. De zon schijnt, op de terrassen zit iedereen achter een biertje en in de populaire restaurants is het vechten om een stoel. Intussen kampen de Hongaren met een hoge werkloosheid, lage lonen, een sluimerende inflatie en misschien wel het belangrijkste: steeds minder vrijheden.

Premier Orban is allergisch voor kritiek op zijn regering in welke vorm dan ook. Vele onafhankelijke kranten, tijdschriften en kritische televisiezenders zijn al verdwenen. Nog even en de Hongaren moeten hun toevlucht nemen tot de illegale pers, de 'samizdat', die ze nog kennen uit de tijd van de Russische bezetting.

De taxichauffeur, die me in nachtelijk Boedapest naar mijn hotel brengt, zegt: „In Europa leven een half miljoen van de tien miljoen Hongaren. Dat zijn de „lucky ones’. Als ik vraag of hij ook denkt te vertrekken, zegt hij: “wie weet ?”.

Terug in Rotterdam doe ik boodschappen in mijn supermarkt. De verkoopster vraagt waar ik geweest ben. „Boedapest? Daar komt mijn vader vandaan.” Als ik vraag of hij ooit terug is geweest, zegt ze: „nee, nooit. Geen interesse.”

Veelvoorkomend gevelaanzicht in Boedapest, M.O.

Zaterdagochtend in Boedapest

Erik en Anneke Kooij

Centrale Markt, M.O.

Budapest. Het is zaterdagochtend 1 oktober 2016, 8.30 uur. 30 mensen staan voor een hotel wat slaperig in een fris windje bij elkaar. Herfst in Budapest. Druilerige regen, glimmend verlaten asfalt en regen druppels die van de zinken dakgoten afvallen. Af en toe valt er een in je nek. Je trekt je kraag wat verder op en steekt je handen nog wat dieper in de zakken van de warme jas. Dat is wat je vooraf verwacht. Maar nee, het is voor de derde dag op rij schitterend weer. Onbewolkt, stralend blauw, nauwelijks wind. De temperatuur zal vandaag opnieuw oplopen tot wel 25 graden. Wie had dat gedacht? Terrasjes pakken in plaats van binnen zitten, zowel overdag als tot diep in de nacht. Overhemmetje in plaats van winterjassen. Beter kun je het niet hebben tijdens zo'n architectuurexcursie in Budapest.

In de stad zie ik geen elektrische auto's rijden. Alleen de blauwe trolleybus en de gele tram en de metro worden elektrisch aangedreven. Verder levert de stad een forse bijdrage aan de mondiale opwarming die dus ook zo z'n voordelen heeft. De echo van roffelende autobanden op het veelvuldig geplakte asfalt klinkt lang na in de stille straten. Trammetjes piepen door de bocht. Kinderkopjes wisselen asfalt en natuursteentegels op de trottoirs af. De gevels van de gebouwen in de stad zijn bijna allemaal opgetrokken uit baksteen. Daarna zijn ze van een pleisterlaag voorzien, met daar weer gepleisterde prefab ornamenten 'opgeplakt'. En zoals je kunt verwachten bladdert de pleisterlaag er inderdaad na verloop van enkele jaren al weer vanaf. En na jaren zonder onderhoud is het verval overal zichtbaar. Soms gerestaureerd, vaak zwart-vervuild en meestal armetierig.

Terwijl we lopen luisteren we gelijktijdig via ons 'oortje' wat gids Emiel ons aan interessants te vertellen heeft. Vervuilde zwervers en daklozen ruimen hun slaappleats wat op door hun kartonnen dozen op te stapelen. Anderen liggen nog laveloos in coma. Bij elkaar zijn het er heel wat.

Het is moeilijk te schatten hoe oud de gebouwen zijn waar we langs lopen. Los van het feit dat de stijlen in Budapest pas 10 jaar later opgang doen ten opzichte van andere steden in de wereld, kunnen we weinig gebouwen in een stijlhoekje plaatsen. Het begrip 'eclectisch' lijkt voor deze stad bedacht. Behalve enkele prachtige Jugendstilgevels is veel meer protserig dan prachtig.

Wandelend door de centrumwijken van de stad vraag ik me af of de stad wel een eigen karakter heeft. Madrid, Brussel, Wenen en natuurlijk Parijs en Berlijn komen in je op. Maar Budapest haalt het steeds niet. Het geheel komt toch wat triest over. Net als veel muziek uit deze streken die in mineur is gecomponeerd, voel je dat ook aan de façades voor de gebouwen: gebouwd in de hoop dat de gevel nog indruk maakt. Maar wanneer je iets verder kijkt zie de je kogelgaten nog in de gevels, zie je versleten trappenhuizen en afgebladderde kozijnen. Bij enkele gebouwen waar de plint van echte natuursteen is gemaakt, zie je rechthoekige inzetstukjes van een net andere natuursteen. Hoewel de kogelgaten daar zijn verdwenen is het de vraag of het geheel er daarmee beter uit ziet.

De meeste straten, boulevards, pleinen en pleintjes hebben grootstedelijke profielen. Dat voelt goed en stedelijk. In de stad staan veel bomen. Dit groen, dat net iets kleurt vanwege de naderende herfst heeft een weldadig effect.

En dat ontwikkelingen in de stad wat achter lopen t.o.v. de rest van Europa zie je ook aan de telefooncellen en brievenbussen die je nog overal op straat ziet staan. Straatmeubilair dat in Nederland vrijwel is verdwenen.

Het is nog steeds zaterdagochtend. De Budapesters die we zien lopen zwijgend langs ons heen. Ze hebben bijna zonder uitzondering zwart haar en zijn veelal een kop kleiner dan de Nederlanders. Met ca 1,7 miljoen inwoners bevolken ze een echte metropool waar ze met elkaar bijna 20% van de landsbevolking vormen.

Terwijl we mijmeren hoe het straatbeeld er over 20 jaar uitziet, en wanneer ook hier elektrische auto's op afroep voor komen rijden die je zonder chauffeur op je bestemming brengen, komen ons twee straal bezopen ca. 20-jarige Franse verlopen schoonheden tegemoet. Ze vragen nota bene aan ons toeristen waar ze hun eigen appartement terug kunnen vinden..... Giechelend en giebelend vervolgen zij zwalkend hun zoektocht naar hun bed, en wij gniffelend onze excursie.

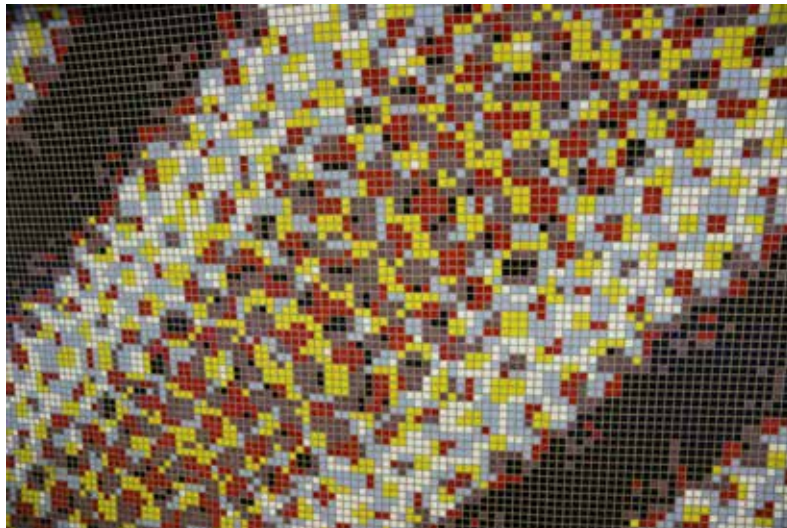
Er ligt relatief weinig zwerfvuil op straat. Ook heb ik niemand gehoord die zou zijn uitgegleden over hondenpoep. Kinderen ontbreken overigens op straat. Niet alleen op deze zaterdagmorgen, maar ook op andere tijdstippen en andere plaatsen. De Hongaarse bevolking krimpt, vergrijsst en houdt morgen een referendum over het al dan niet toelaten van vluchtelingen. Hieraan denkend valt op dat ik geen 'hoofdhoekjes', laat staan een moskee,

Kalvin Ter, Palatium Studio, M.O.

Szent Gellért , M.O.

Szent Gellért , M.O.

heb gezien. Jongeren die in het buitenland een opleiding hebben gevolgd, blijven in dat buitenland wonen. Een te lage terugkom-premie doet ze niet op andere gedachten komen. Dit stimuleert wellicht onbedoeld achterblijvers om zelf ook te vertrekken. Al met al een twijfelachtig toekomstperspectief voor het land dat, mede gezien de levensstandaard op het platteland en het enorme begrotingstekort, nog geen deel uitmaakt van het Euro-gebied.

Hoewel ik geen talenwonder ben begrijp ik zowel in Italië, Frankrijk, Spanje als in Engels- en Duitstalige landen meestal heel goed wat uithangborden me willen vertellen. Dit geldt ook voor de reclames en straatnaambordjes die je op straat ziet. Hier is het anders. Behalve dat je de woorden niet begrijpt kun je zo ook niet uitspreken. Op zich niet erg, maar het werkt wel vervreemdend omdat wel Latijnse letters worden gebruikt om de woorden te vormen. Ik tuin er bij alles wat ik wil lezen steeds weer in en merk dat ik geen woord kan thuisbrengen.

Zoals al eerder geschreven doet de stad regelmatig denken aan andere Europese hoofdsteden, maar haalt ze het wat mij betreft niet. De taalbarrière, onleesbare en onuitsprekbare woorden, het achterstallig onderhoud aan de gebouwen etc. versterken het effect dat je in een andere wereld bent.

De Budapestse smeden zijn overigens onovertroffen. Ontelbare kilo's smeedwerk en gietijzer zijn verwerkt als gevelversiering, balkonhekken, (tuin-)hekken en toegangspoorten. Vakwerk van de bovenste plank. Het geeft de meest bombastische eclectische gebouwen maat, schaal en vaak ook wat verfijning.

Zoals architecten betaamt proberen zij graag deuren te openen. En wanneer deze dan niet op slot blijken, wordt dit direct als gelegenheid gezien een gebouw zonder uitnodiging te betreden. Vervolgens blijkt toch steeds weer dat er in en om gebouwen een enorm aantal 'mannetjes' rondloopt met een taak ongenode vreemdelingen te weren. Hoewel onze gids Emiel met zijn charmes én met zijn kennis van het Hongaars het taalprobleem professioneel weet te hanteren, blijkt er een hardnekkige 'opdracht is opdracht' mentaliteit bij de 'conciërges' te heersen. Fotograferen mag niet, naar binnen gaan mag niet, er wordt zelfs niet geprobeerd een uitzondering te maken..... maar ja, die architecten zijn natuurlijk ook best wel brutaal..... en de huismeester wordt er zelf niet beter van, dus waarom zou hij..... Regels blijken Regels,

al weet niemand meer waarom. Hoogtepunt, of eigenlijk dieptepunt, is de man achter de balie in het universiteitsgebouw. Een prachtige techniek maakt het mogelijk om glasfiber tussen glasplaten op te nemen. Deze handmatig ingelegde glasfiberdraden kunnen een sprookjesachtig lichteffect in het glas bewerkstellingen. Emiel wil dit aan ons laten zien. Maar wanneer wij in de drukke universiteitshal aan komen lopen is het licht in het baliefront uit. Gelukkig is de bewaker achter de balie bereid op zijn knieën onder de balie te kruipen om de verlichting aan te doen. Super! Maar we zouden geen foto's mogen maken (!), en na een minuut doet hij het licht weer uit. Niemand weet waarom, en we lopen licht fronsend weer verder..... en wat zou de balieman zelf denken en 's avonds aan zijn vrouw vertellen.....?

Om 10.55 uur stappen we met elkaar een binnenplaatsje op bij een lokaal architectuurcentrum. Een hofje dat 3-zijdig is bebouwd, aan de vierde zijde een hoge tuinmuur. Alle muren/gevels zijn begroeid, op de keitjes staan verspreid tafeltjes met stoeltjes. We gaan rustig zitten en wachten eventjes totdat het koffietentje om 11.00 uur open gaat. Wellicht was de jongedame van de bediening een nuchter vriendinnetje van de twee dronken dames die we eerder deze ochtend op straat tegenkwamen. Want toen zij de deuren van haar koffietentje opende en ruim 30 gasten zag zitten, trok ze letterlijk wit weg. Ze gaf aan dat ze hier niet aan wilde beginnen. Emiel en Flip redden de situatie door haar spontaan aan te bieden de bestelling op te nemen en te helpen met de bediening..... en toen kwam er koffie. Heerlijke koffie op een mooie zaterdagochtend.

Na de groepsfoto hangen we ons oortje weer aan ons oor zodat ook wanneer je 100 meter achterblijft toch nog hoort wat Emiel vertelt én het gezelschap weer terug kunt vinden. We lopen via vooroorlogse wijken via een markthal naar een metrostation. En daar zie je de pogingen van de stad om met moderne architectuur aansluiting met de rest van de wereld te krijgen. Prachtig, indrukwekkend die metrostations! Reden voor vele Budapesters om, ondanks dat ze een omweggetje moeten maken, juist met deze lijn te reizen. Ze komen dan immers via prachtige metrostellen en dito stations even in contact met de moderne wereld.

Diezelfde metro brengt je in een paar minuten naar de buitenwijken van de stad. Wanneer je daar uitstapt zie je de Oost-Europese stedenbouw. De 'plattenbau' woongebouwen, waar het Oostblok patent op heeft, zie je in

Fovam Ter, Spora Architects, M.O.

Fovam Ter, Spora Architects, A.S.

Fovam Ter, Spora Architects, M.O.

volle glorie vergaan. Waar je in de oude binnenstad al een gevoel hebt dat ze hun vastgoed niet kunnen onderhouden wordt dit in de buitenwijken nog eens bevestigd met het zien van de troosteloze eenvormige woonblokken. Europa c.q. Europese steden kennen vele gezichten. Budapest is er één van. Hoewel de melancholie op plaatsen uit de stad druipt, is het wel een stad die leeft. Ook op zaterdagmorgen 1 oktober.

Bikas Park, M.W.

Woningbouw en politiek

Jasper van Zwol

Prater Utca 30-32, Boedapest

Wij bezoeken op zaterdag 1 oktober het woningbouwproject in de Prater Utca 30-32, ontworpen door Peter Kis en gebouwd in 2008. Het is mooi zonnig weer, het blok oogt fris en plastisch met de uitspringende balkons. In de plint is een winkeltje waar Roeland snel een koffie scoort. Het project is een verademing na al die blokken met veel krullen uit de 19e eeuw, de formele strenge architectuur uit de dertiger jaren en de plattenbouw uit de naoorlogse periode.

Er zijn twee blokken, één langs de straat met zeven woningen per laag en een blok haaks daarop met drie soms twee woningen per laag. De meeste woningen zijn kleine studio's. Tussen deze blokken is een hofje dat doorloopt naar een grotere groene ruimte. Vanaf de straat gezien is links een trappenhuis en rechts de liften en daarnaast een tweede trappenhuis. De twee blokken zijn verbonden met elkaar middels slanke galerijen. Deze liggen verschoven ten opzichte van elkaar aan weerszijden van trappenhuis en lift. De galerijen die de woningen links en rechts ontsluiten, verspringen per verdieping. Door de verschuiving en verspringsing van de galerijen als loopbruggen wordt een rigide verticale stapeling van horizontale elementen voorkomen. De bestaande brandmuren op de locatie bepalen het bouwvolume aan twee zijden. Het stadspatroon van gesloten bouwblokken wordt zo afgemaakt. De rooilijn van het langsblok is naar achteren gelegd waardoor het straatprofiel is verbreed. Dit biedt een beter bezonning en een prettige openbare ruimte.

Prater Utca 1, Peter Kis, verdieping 01

Prater Utca 1, Peter Kis, het afmaken van het stadsblok

Prater Utca 1, Peter Kis, verbindingen tussen de blokken

Prater Utca 1, Peter Kris, verbindingen tussen de blokken

Utca 30-32, Faluház

Plattenbau Faluház, Boedapest

Dit project is niet bezocht tijdens de excursie, maar in contrast met de Prater Utca 30-32 is Faluház, gebouwd in 1970 een interessant en exemplarisch voorbeeld van plattenbau uit de communistische periode, die alom aanwezig is in Boedapest. In 1990 woont nog 1/3 van alle inwoners van Boedapest in een plattenbau-blok. In de jaren na de wende vermindert dat aantal sterk, maar is nu nog altijd substantieel hoog. Langzaam komt de renovatie van deze slecht geïsoleerde blokken op gang. Het spectaculaire blok Faluház aan de Szőlő Utca in het noorden van de stad, is een slab van 310 m lengte, 11 verdiepingen hoog met 884 appartementen en 2500 tot 3000 bewoners. Dit project was destijds het pronkstuk van de socialistische woningbouw. Het is het resultaat van een door de staat uitgeschreven prijsvraag waarin de mogelijkheden van industriële massawoningbouw onderzocht en toegepast worden. Herhaling, uniformiteit en collectiviteit vormen hierbij het uitgangspunt. Later wordt dit gigantische bouwblok evenwel bekend als een van de slechtste woningbouwblokken van Hongarije. Hoge stookkosten, vervuiling, verwaarloosde openbare ruimtes en kleine gehorige woningen van 49-55 m² bepalen het slechte imago van dit blok. In 1992 doet de privatisering zijn intrede: alle woningen worden verkocht aan de bewoners. Er komen 48 kleine winkels in de plint. In 2008 en 2009 wordt in Hongarije een speciale belasting, de zgn. 'Robin Hood belasting', geheven aan de (rijke) energiebedrijven van Hongarije om het mogelijk te maken de slecht geïsoleerde plattenbau-woningen te renoveren. In 2009 vindt de grote renovatie van Faluház plaats. Het wordt een kleurig blok met goed ontworpen buitenruimten en zelfs met zonnepanelen op het dak.

Utca 30-32, Faluház

Grootschalige sloop/nieuwbouw en geleidelijke renovatieaanpak in Boedapest

Mechtild Linssen

Als volkshuisvester vind ik het altijd leuk om in een stad een idee te krijgen van hoe de mensen, rijk en arm, wonen en hoe ervoor wordt gezorgd dat de stad kwalitatief op peil blijft. Het is een architectuurreis en geen volkshuisvestingsexcursie, toch staat één bijzonder sociale woningbouwproject op het programma en krijgen we het nodige te zien en te horen over de gentrificatie van de stad. Vooraf heb ik het hoofdstuk 'Hongarije' geraadpleegd in het boek 'Wonen in Oost-Europa, van Sofia tot Tallinn' (uitgeverij 010). Dat is geschreven door Willem Kwekkeboom en prachtig geïllustreerd met foto's van Jan-Reinier van der Vliet.

Mijn conclusie na de excursie: laat de stad doorgaan met het stimuleren van de geleidelijke aanpak en behoeden voor herhaling van zo'n megaproject als 'Corvin Promenade'.

Klein Berlijn

Boedapest leren we kennen als 'Klein Berlijn', een dynamische stad met veel jonge mensen, pop up café's (of ruïne café's zoals Emiel Lamers ze noemt), designwinkels en hippe tenten, vooral in het noordelijke gedeelte van de wijk Józsefváros. Dit is de wijk in Boedapest met de slechtste reputatie. Dat komt door de prostitutie, drugshandel en hoge werkloosheid, met name onder de laag opgeleide Roma.

Grootschalige sloop/nieuwbouw

Waar Willem in zijn boek uit 2007 nog schrijft over de kale sloopvlakte van maar liefst 22 hectare achter bioscoop Corvin, laat Emiel ons het grootschalige nieuwbouwproject zien dat daar inmiddels is gerealiseerd met winkels, kantoren en appartementen. Stedenbouwkundig en architectonisch niet bepaald een meesterwerk. Maar veel mensen (met geld, want het zijn bijna allemaal luxe appartementen) schijnen er graag te willen wonen. Om tegemoet te komen aan de arme bevolking die voor de nieuwbouw heeft moeten wijken, is er één blok sociale woningbouw met kleine studio's teruggebouwd. Laat dat nou het enige woningbouwcomplex zijn van de hele excursie en ook nog een prachtig ontwerp van Peter Kis! Het is jammer dat we niet in het complex kunnen. Maar de bewoners die er rondwandelen en die we aanspreken, spreken er vol lof over.

Ruïne bar, M.L.

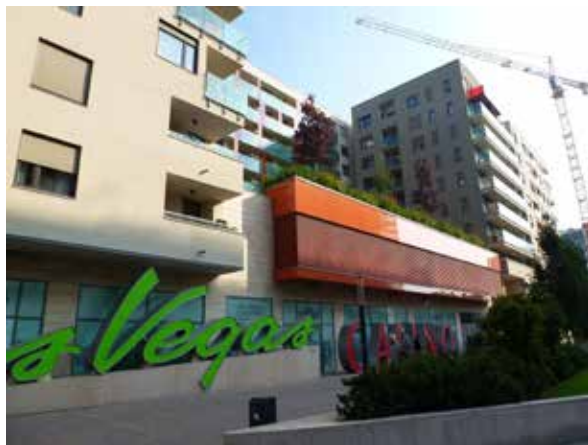
Opgeknapt woongebouw, M.L.

Corvin Promenade, M.L.

Geleidelijke renovatieaanpak

De zogenaamde 'Corvin Promenade' ligt in het zuidelijke gedeelte van Józsefváros. Terwijl hier gekozen is voor grootschalige sloop en vervangende nieuwbouw, wordt in het noordelijke gedeelte veel voorzichtiger te werk gegaan. Na 'de Wende' in 1990 zijn de meeste bewoners eigenaar geworden van hun woningen. Daarmee werden zij opgezaald met een enorme onderhoudsopgave. Door de leegstaande dakverdieping te verkopen voor luxe appartementen of penthouses, komen de Verenigingen van Eigenaren aan geld om hun ondergelegen woningen op te knappen. Het geleidelijke renovatieproces brengt nieuwe bewoners naar de wijk, die positief kiezen voor de diverse bevolkingssamenstelling in de buurt. Deze vorm van gentrification spreekt mij veel meer aan dan de aanpak in het zuidelijke deel van de wijk. De zittende bevolking wordt niet uit de wijk verbannen, maar profiteert van de vernieuwing van de wijk. Niet alleen omdat de kwaliteit en de waarde van hun woningen toeneemt, ook omdat de leefbaarheid verbetert en wellicht ook de kans op werk. Daarnaast krijgen de prachtige residentiële hofhuizen een tweede leven.

Corvin Promenade, M.L.

Corvin Promenade, M.L.

JUGENSTIL - ART NOUVEAU - STILE LIBERTY - SECESSION

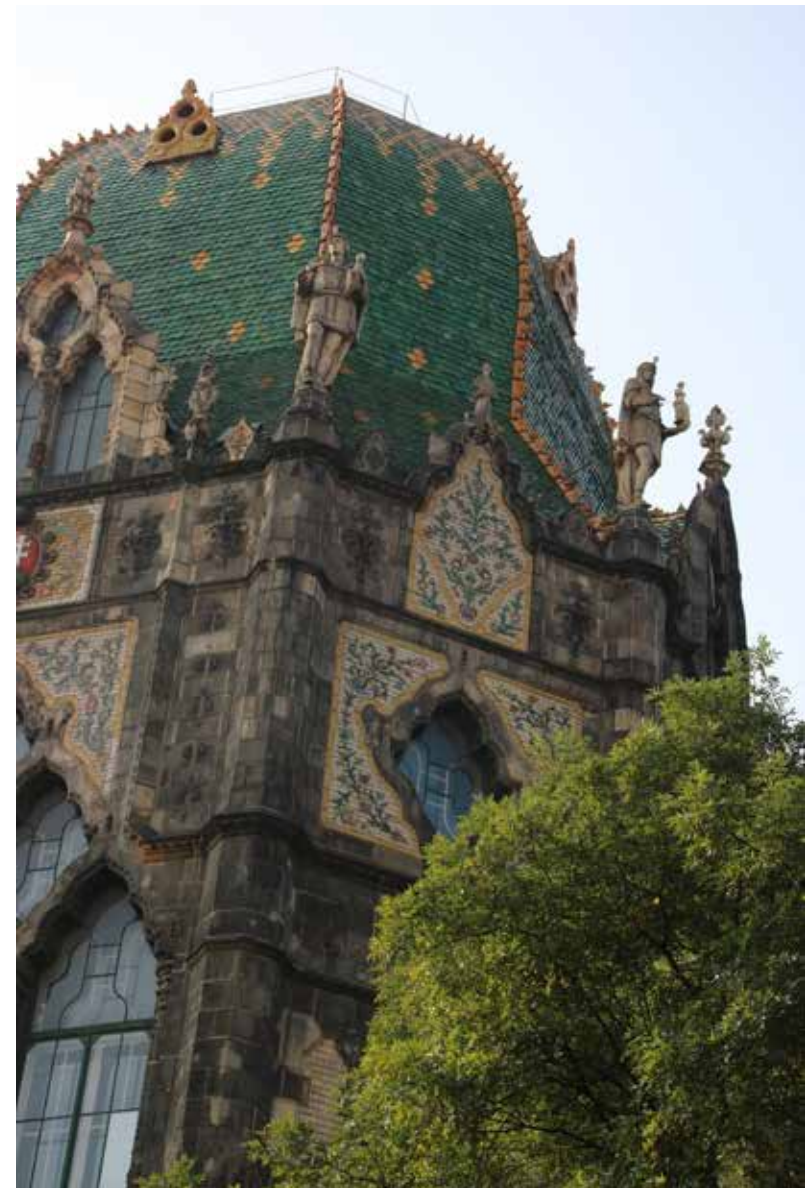
Francisca Benthem

Jugendstil, ik vind het prachtig. Niemand heeft, denk ik, een hekel aan jugendstil, en dat is waarschijnlijk ook de reden dat deze stijl zich in het begin van de 20e eeuw over heel Europa kon verspreiden - tenminste, totdat de machine-esthetiek en het form follows function van het modernisme de overhand kregen. Zoals alle grote stijlen was de art nouveau een Europese mengcultuur. Men koos bewust voor een pluralistische benadering waarmee verschillende disciplines en stijlen werden omarmd. Vanaf de Exposition Universelle van 1900 in Parijs, waar de art nouveau aan de wereld getoond werd, veroverde vooral de architectuur in hoog tempo Europa.

Geen stroming uit de kunstgeschiedenis heeft zoveel namen als de art nouveau. Met de verspreiding van de stijl over Europa schoten de benamingen als akkerwinde uit de grond. In Duitsland koos men voor jugendstil, naar het grafische tijdschrift Jugend uit München dat de stijl enthousiast propageerde. In Italië had men het over stile Liberty, naar het Londense warenhuis dat de nieuwe toegepaste kunst internationaal populair maakt. En in Oostenrijk-Hongarije heette de jugendstil Seceession omdat een aantal nieuwe kunstenaars onder wie de schilder Gustav Klimt zich in 1897 had afgescheiden van het traditionalistische Wiener Künstlerhaus.

De art nouveau was een totaalkunst en streefde naar gesamtkunstwerken, dus er is in alle genres voor elk wat wils. De kunstenaars van de art nouveau zetten zich af tegen de neostijlen van de 19e eeuw, en vooral tegen het classicisme. De jugendstil was ook een reactie op de industrialisatie; er waren invloeden uit de natuur, het ambacht en Japan.

Motieven in de jugendstil zijn vaak langstelige, gracieus gestileerde planten en bloemen (lelies, kelken, irissen, papavers, rozenknop), vogels (zwanen, pauwen), libellen, de eivorm, wolken- water- en rotspartijen, vaak gecombineerd met slanke vrouwengestalten. De bewogen lijnen waren een middel om emoties uit te drukken. Deze vormen zijn ook te zien bij decoratieve vormen van bijvoorbeeld trapleuningen, balkons en gevels. IJzer was heel geschikt om verwerkt te worden tot sierlijke gebogen vormen.

Museum voor Toegepaste Kunst, Ödön Lechner, M.O.

Museum voor Toegepaste Kunst, Ödön Lechner, M.O.

Samen met Brussel, Wenen en Barcelona geldt Boedapest als centrum van deze kunststroming, die in Hongarije zelfs als de nationale stijl wordt gezien, met de architect Ödön Lechner als boegbeeld. Zijn belangrijkste werken zijn het Geologisch Instituut, dat een blauw keramiekdak heeft, en de Postspaarbank uit 1901. Andere bekende Jugendstil-gebouwen in Boedapest zijn de Franz-Liszt-Muziekacademie en de Gellért-baden, waarvan vooral het interieur de moeite waard is. Een aantal mannen van onze groep heeft dit interieur kunnen bewonderen, vrouwen mochten er vrijdagavond helaas niet in.

Het café New York (1894), vlakbij ons hotel, is van buiten een statige mengeling van jugendstil, classicisme, renaissancebouwkunst en fantasiegotiek. Van binnen is het een barokpaleis, met gedraaide marmeren zuilen, Versailles-spiegels, Venetiaanse kroonluchters, gestuukte ornamenten, klassieke plafondschilderingen en overal bladgoud en rood pluche. Inderdaad een voorbeeld van supereclecticisme zoals onze reisgids vermeldt.

Hotel New York, M.O.

Zaterdag 1 oktober gaan we, onder leiding van onze geweldige gids Emiel Lamers, wandelen in Boedapest. Ook het Museum voor Toegepaste Kunst staat op het programma. Het is prachtig weer en de Zsolnay-dakpannen lichten in de zon groen en geel op, en ook de gele trappenhuisen maken indruk. Het gebouw is een meesterwerk van Ödön Lechner die het museum in 1893-1896 samen met Gyula Pártos ontwierp. Binnen zien we de hal, een binnenplaats met een glazen dak. We hebben geen tijd om de permanente of tijdelijke expositie te bekijken. Volgens de reisgids heeft het museum 'een unieke collectie van meubels, schilderijen en andere objecten die gerelateerd zijn aan de Art Nouveau beweging'.

Eind van de middag lopen we langs het warenhuis Szénássy & Bárczai van Dávid & Zsigmond Jónás uit 1908. Het gebouw is een mengeling van stijlen, we zien in het onderste gedeelte invloeden van Weense en Praagse Sezeession.

Zondag, de laatste dag alweer van de excursie, gaan we weer wandelen met Emiel. We komen bij de Szabadság tér, een 'Jugendstilplein', meer een parkje eigenlijk, aangelegd rond 1900. Een echt sieraad daar is het Huis van de Hongaarse Sezeession.

Het huis van de familie Bedö is gebouwd door de architect Emil Vidor in 1903. Geïnspireerd door de beroemde Belgische architect Horta, combineerde Vidor Belgische Art Nouveau elementen met traditioneel Hongaars design. De decoratieve elementen op de gevel komen van de Zsolnay fabriek. Het Bedöhuis herbergt de particuliere jugendstilcollectie, hoofdzakelijk meubels en schilderijen, van Tivadar Vad. Het authentieke Seccession Café past hier goed bij. Ook binnen in het café spotten we tal van Jugendstil invloeden. In een ander café dichtbij lunchen we heel snel, want we moeten weer terug naar het hotel, de bus, het vliegtuig en naar huis.

Het was een hele mooie en boeiende excursie dankzij de inspanningen van Aryan, Roeland, Flip en Emiel.

Török bank, A.S.

warenhuis Szénássy & Bárczai, A.S.

Wat raakte mij zaterdagmiddag

Juul van Trigt

Wat er nu, 2 weken later, op mijn netvlies staat, is de ingewikkelde historie van die stad, 1956 de kogelgaten, de Roma die uit hun huizen worden gezet voor nieuwbouw, met balkonnetjes zo klein dat je er geen borrel kunt drinken met zijn tweeën.

Het daglicht in Metro 4 was mooi en zijn constructie, het voortreffelijke afscheidsdiner in Bazaar Eclectica en de nachtelijke verdwaaltocht met Anja.

Maar wat ik bijzonder vond was de goede sfeer in de groep! Dertig mensen die samen lopen, kijken, praten, met prachtig weer, een fantastische gids en organisatie!

Het is op de mooie groepsfoto van Ruud, onder de bijzondere luifel van het Architectencafe goed te zien dat we het zeer naar ons zin hadden!

Bedöhuis, M.O.

Bedöhuis, F.B.

Eten en drinken in Boedapest

Ruud Wilmink en Joelma de Sousa

Architectura et Amicitia mag dan een genootschap zijn met een tweeledig doel, het accent bij gecombineerde excursies als deze naar Boedapest ligt toch duidelijk op de architectuur. De beperkte tijd moet goed benut worden om zo'n twaalf projecten per dag te kunnen bezoeken.

Dat betekent dat de lunch er af en toe bij inschiet of dat die, in de vorm van een lunchpakket, in de bus wordt geconsumeerd. Wanneer er in het programma dan wel tijd voor is ingeruimd, blijkt de groepsgrootte van dertig man bij de meeste horecagelegenheden tot onoverkomelijke capaciteitsproblemen te leiden, zoals we merkten op het terras van het CET-complex aan de Donau. Ook het opsplitsen in kleinere groepen loste – zoals bleek op de laatste dag – dit probleem maar gedeeltelijk op.

Sylvia Witteman schrijft in haar column in de Volkskrant van 11-10-2016 dat ze naar Boedapest is afgereisd om zich er van te vergewissen dat de Hongaren een volkje van zwart-besnorde, driftig vioolspelende goulash-eters vormen, maar dat bleek niet waar en de recente Capitool reisgids concludeert dan ook dat Boedapest een serieuze culinaire bestemming is geworden. Maar dat vergt dan wel enige studie vooraf en voldoende tijd om ergens een plekje te reserveren.

De eerste avond worden we door Emiel gedropt in de Liszt Ferenc tér, waar restaurants te over zijn met uitnodigende terrassen. Maar dan blijken de goede uiteraard volgeboekt en bij de restaurants die de traditionele goulashsoep op hun krijtborden voor de toeristen aanprijzen ga je dan toch niet zitten. Resteert Trattoria Gusto, een Italiaan met eten van doorsnee kwaliteit.

De volgende avond doen we het beter. Na enig zoeken belanden we bij Capitoools keuze: Borbíróság tegenover de Centrale Markthal. Een fraai ogend, als modern Hongaars aangeduid, restaurant met twee verdiepingen en een klein terras. Hoewel het volgeboekt blijkt weten we, na enig aandringen, toch nog een tafeltje te bemachtigen in het vooralsnog bijna lege restaurant onder de voorwaarde dat we om 20.30 uur weer vertrokken zijn. We beperken ons daarom tot een hoofdgerecht: een lekkere botervis en een smakelijk lamsrack, wellicht niet specifiek Hongaars, maar dat zijn de voortreffelijke wijnen wel.

Cas Oosterhuis, R.W.

Ruine bar, R.W.

Restaurant Eclectica, Bonte avond, R.W.

Bijzonder in Boedapest zijn de zogenoemde “ruin pubs”. Curieuze kroegen die te vinden zijn in verlaten gebouwen of op binnenplaatsen van gesloopte gebouwencomplexen. Ze zijn doorgaans zeer kleurrijk en ingericht met graffiti en meubels die zo van de stortplaats lijken te komen. Daarnaast zijn er vele gewone pubs, bars en trendy café’s. Op de avonden dat wij er rondliepen allemaal druk bezet met voornamelijk jeugdig publiek.

De laatste avond is er een gemeenschappelijk diner georganiseerd in Bazaar Restaurant Eclectica, een modern restaurant van Cortenstaal en glas, aan de voet van de indrukwekkende Hongaarse Nationale Galerie, waarvandaan je een fraai uitzicht over de Donau hebt met Pest aan de overkant.

We eten er, in een aangename ambiance, kippaté met brood, kreeftensoep, spicy beef en nog een dessert van goede kwaliteit, rijkelijk overspoeld met zorgvuldig door Aryan en Janfrans voorgeproefde Hongaarse wijnen. Hoewel we dan nog een dag te gaan hebben, een mooie afsluiting van een interessante en voorbeeldig georganiseerde excursie.

Restaurant Eclectica, Bonte avond, M.W.

Joelma, R.W.

Wat mij raakte zondag

Hester Wolters

Zondagmorgen 9 uur, een beetje koud, maar weer een mooie dag. Als we gedacht hadden dat we de ochtend relaxed zouden doorbrengen voordat we rond half drie de terugreis zouden inzetten, dan hadden we ons vergist. Meteen nadat we met de metro uitgestapt waren bij het gerenoveerde Weststation (Eiffel) en het station en omgeving bekeken hadden, liepen we in straf tempo richting het Dunapark café waar we een afspraak hadden. We wandelden – nou wandelen kan je het nauwelijks noemen, eerder een snelle looppas voor sommigen moeilijk bij te houden, zeker voor diegenen die de avond ervoor nog tot 3 uur aan het dansen waren geweest – over een drukke ringweg evenwijdig aan de Donau terwijl we ondertussen links richting Donau de straten inkeken met veel bijzonder Art Deco/Bauhausachtige woonblokken.

Via de 'postmoderne' markthal van Laszlo Rajk daalden we af naar de Donau waar we met een kopje koffie op het terras van het Dunapark café in de zon luisterden naar architect Lajos Hartvig, die – vertolkt door zijn vrouw die een aantal jaren in Nederland werkte en perfect Nederlands sprak – vertelde over de geschiedenis, architectuur, renovatie en het wonen in deze wijk. Zelf woont hij met zijn gezin met veel plezier in deze bijna 100 jaar oude woonwijk waarin grote woonblokken met mooie, gesloten groene binnenhoven, veel 'vrije' plekken en dichtbij het oude centrum. Hij leerde ons dat je in de architectuur hier vier stijlen kunt herkennen: conservatisme, eclecticisme, modern, nationaal/het Hongaarse vernacular. En dat was ook hetgeen mij de afgelopen dagen als typisch voor de Hongaarse architectuur was opgevallen: een samengaan van deze stijlen, gecombineerd met expressionisme, maar misschien is dat het nationale. In mijn ogen zelden 'stijlzuiver' Het zorgde ervoor dat een gebouw vaak moeilijk te dateren is en het meestal van latere datum is dan je zou verwachten, een fenomeen dat we overigens al bij Makovecz constateerden.

Weststation, Eiffel, M.W.

Weststation, Eiffel, M.W.

Eifel Palace, M.W.

Zo is de postmodernistische markthal pas uit 2002 terwijl je uitgaande van het exterieur eerder aan de jaren tachtig zou denken.

Ook de Art Deco-bouwblokken toonden verschillende kenmerken: weliswaar echt Art Deco maar expressionistischer, uitbundiger, minder strak. Ja, echt Hongaars zou ik na deze drie dagen in Boedapest te hebben rondgelopen, zeggen.

Na deze uitleg liepen we langs de Donau, het Olimpiapark, het Parlementsgebouw, het Jugendstil BodoHaus en Szabadsag Ter naar het Café Espresso om daar met een lunch het bezoek aan Boedapest af te sluiten. Dat bleek minder eenvoudig dan gedacht, dit café en ook de 'aanpalende' cafés waren niet opgewassen tegen de invasie van onze groep, dus we verdeelden ons. Ook dat werkte niet echt, zodat velen van ons zonder eten op weg naar het vliegveld gingen. Daar echter – omdat we ruim op tijd waren - kon ieder ruimschoots aan zijn trekken komen.

Markthal, Laszlo Rajk, A.S.

Bauhaus in Boedapest

Janfrans van Eerden

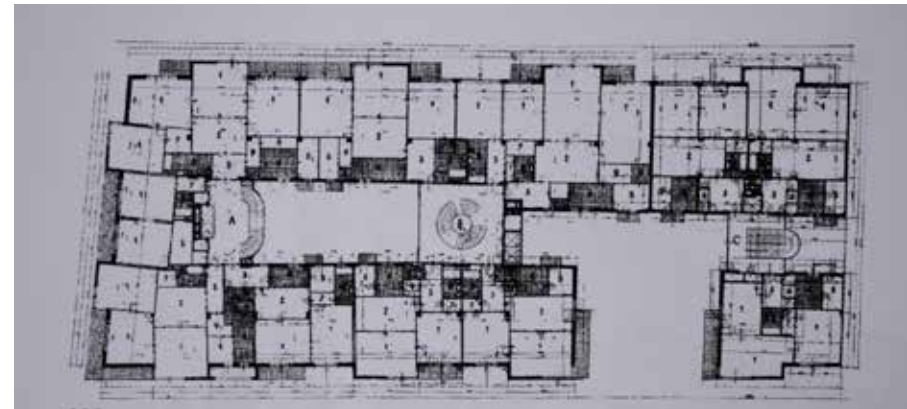
In de jaren 1919-1932 werd in Duitsland kunst en architectuur onderwezen aan het Bauhaus in een compleet nieuwe richting: het modernisme. Voor het bouwen met licht en lucht (terrassen en balkons) en met de nieuwe materialen staal, glas en beton in hun eigen uitstraling. De latere directeur Mies van der Rohe had in 1927 de architecten voor de Weißenhofsiedlung geselecteerd en die bouwtenoonstelling maakte overal in Europa grote indruk.

In die periode was er een grote behoefte aan stadsuitbreidingen en diverse architectuurstijlen verdrongen zich: de art deco en de neo-stijlen, het modernisme en regionalisme. Wij kennen de strijd in Nederland tussen Rotterdam (modernisme) en Amsterdam (Amsterdamse school). In Boedapest kreeg een groep modernisten waaronder studenten van het Bauhaus in 1931 de kans een complete straat te ontwerpen met vrijstaande huizen van twee verdiepingen: de Napraforgóstraat in Boeda. (foto)

Een andere kans deed zich voor in de nieuwe wijk die in rap tempo tussen het Weststation en de Donau werd gebouwd, de Nieuwe Leopoldwijk. Hier was ruimte om in de nieuwe stijl, het modernisme, te bouwen. Tevens werd een aanpassing van de typologie doorgevoerd die betere woningbouw opleverde. Oudere woongebouwen kenden kleine appartementen ontsloten vanuit een smalle binnenplaats die toegang gaf tot de straat. Ons Atrium Fashion Hotel was een gerenoveerd voorbeeld van een dergelijk woongebouw, met de binnenplaats overkapt. Dit levert zeer dichte bouwblokken op en een slechte woonkwaliteit.

Napraforgó utca

Dunapark

Dunapark

Dunapark

Balkons in Bauhaus wijk, M.W.

In Ujlipótváros (Nieuwe Leopoldwijk) is een nieuwe typologie toegepast met een lagere dichtheid: grotere appartementen, tweezijdig georiënteerd, ontsloten met trappenhuizen vanaf de straat en een ruimer binnenterrein. Zeg maar ons bekende gesloten bouwblok. Met name de omgeving van het Dunaparkgebouw waar wij in het café een kop koffie dronken en luisterden naar collega Lajos Hartvig en zijn perfect Nederlands sprekende vrouw, is hiervan een mooi voorbeeld. Het deed mij aan Engels in Rotterdam denken. Met die prachtige neerwaarts schuivende puien die in die jaren ook in Soestdijk zijn toegepast voor de werkkamers van Juliana en haar Bernard. En er waren fraaie trappenhuizen. (3 foto's)

In de omliggende straten zagen wij voorbeelden van de modernistische tendens, een opengebroken bouwblok met speelterrein, en een boeiend spel van balkons. De nieuwe luxe: voor elke woning een buitenruimte.

Dunapark cafe, A.S.

Balkons in Bauhauswijk, A.S.

Groepsfoto, M.O.

Deelnemerslijst

<i>naam</i>	<i>telefoonnummer</i>	<i>emailadres</i>
Margreet Duinker	+31621825603	margreet@mduinker.nl
Minke Wagenaar	+316 25080816	minkewagenaar@me.com
Wessel Reinink	+316 41776424	a.w.reinink@uu.nl
Anja Severs	+316 41752259	a.w.reinink@uu.nl
Jasper van Zwol	+316 39251425	info@vanzwolarchitecten.nl
Ieke Frankenmolen	+316 5573 5638	i.frankenmolen@xs4all.nl
Ruud Wilmink	+316 53522939	rew@ruudwilmink.nl
Joelma R. de Sousa	+316 84265842	rjoelma@yahoo.com
Menno Ongering	+316 53953469	menno@ongering.com
Otto van Dijk	+316 12997470	architektenburo@ottovandijk.nl
Eugene Franken	+316 50455715	info@eugenefranken.nl
Janfrans van der Eerden	+316 41011521	info@eerdenarch.nl
Remko Veenstra	+316 54635240	mail@urbanopp.nl
PieterStalenhoef	+316 53911971	pieter.stalenhoef@aswa.nl
Erik Kooij	+316 51408726	e.kooij@spring-architecten.nl
Anneke van Splunder	+316 51408726	annekekooij@gmail.com
Agnes Evers	+316 15060702	aamevers@gmail.com
Mechtild Linssen	+316 54336253	mechtild@lenva.nl
Ben Schildwacht	+316 53763010	info@schildwachtarchitecten.nl
Francisca van Beusekom	+316 51518493	franciscabenthem@gmail.com
Anne-Lot Haag	+316 44864162	haag.schepers@kpnmail.nl
Hester Cluijsenaer	+316 43165240	hgwolters@gmail.com
Joke Vos	+316 53468878	vos@jokevos.nl
Juul van Trigt	+316 51861819	juul.van.trigt@planet.nl
Karel van Kessel	+316 83204785	karelkessel@gmail.com
Marie Louise Thissen	+316 57053901	mlththissen@planet.nl
Vera Yanovshtchinsky	+316 53719942	veray@vya.nl
Emiel Lamers - gids	+316 24617053	mail@architectures.nl
Flip Nieuwpoort - organisatie	+316 50592446	fnieuwpoort@gmail.com
Roeland Dreissen - organisatie	+316 41857155	rd@dreissenarchitecten.nl
Aryan Sikkema - organisatie	+316 12815453	aryansikkema@gmail.com

